

Üldise J R Ü
Ajaloos Katedori

Inglismaa pärast II maailmasõda
(1945-1956)

Diplomitöö

Ajaloo-keelteaduskonna
ajaloo osakonna VI kursuse
üliõpilane

Vello Namm

— 1959 —

S I S S E J U H A T U S

Käesolevaks ajaks on inglise imperialismi kriis kõigile selge. Seda on sunnitud tunnustama isegi kodanlikud majandusteadlased ja ideoloogid.

Inglise imperialismi kriis kujutab endast kapitalistliku süsteemi üldkriisi, mis algas Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooniga koostisosa. Kriis süvenes eriti ja avaldus hoopis selgemal kujul peale II Maailmasõda. Kahe vastandliku leeri - imperialistliku ja antiimperialistliku - võitlus areneb kapitalismileeri pideva nõrgenemise ja sotsialismileeri tegevnemise suunas.

Eriti intensiivselt on kapitalismileeri positsioonid hakanud nõrgenema II Maailmasõja järgsel perioodil. See ei toimunud mitte üksnes rea maade kapitalisüsteemist väljalangemise tõttu, vaid ka rahvuslik-vabastusliikumise hoogsa arengu tõttu. Kapitalismi üldkriisi tingimustes tulevad üha selgemini ilmsiks ka vastuolud üksikute kapitalistlike maade vahel. Niihästi oma sisemise kui ka välisvastuolusid püüavad imperialistid kummutada uue sõja õhutamise ja agressiooniaktide läbiviimisega.

Käesoleva töö eesmärgiks on näidata, kuidas Inglismaa järkjärguliselt kaotab oma endise majanduslik-poliitilise erikaalu kapitalistlike riikide seas, muutub teisejärguliseks imperialistlikuks riigiks - "USA nooremaks partneriks" ning näidata, kuidas inglise rahvas kommunistliku partei juhtimisel on asunud võitlema eksploateerimisest vaba ühiskonna loo-

mise eest.

Töö kirjutamisel on kasutatud niihästi inglise kui ka nõukogude autorite erialaseid töid. Inglise autoritest andsid väga väärtuslikke materjale Palme Dutte raamatuga "Briti impeeriumi ja Britannia kriis".¹ Raamat on ilmunud Moskvas 1954.a. ning sisaldab Inglismaa kriisinähtuste sõjajärgse analüüsi kuni 1954.aastani. Edasi tuleb märkida John Hallani monograafiat "Suurbritannia poliitiline süsteem",² mis annab Inglismaa kaheparteilise süsteemi marksistliku kirjelduse. Nõukogude autorite erialastest töödest, millistest on ammutatud hulgaliselt materjale, tuleb märkida I.M. Lemini tööd "Inglismaa majandus ja poliitika pärast II Maailmasõda"³, mis annab Inglismaa II Maailmasõja järgse perioodi majanduse ja poliitika täieliku analüüsi.

E.S. Varga väga ulatuslik töö "Imperialismi majanduse ja poliitika põhilised küsimused"⁴ annab põhjaliku ülevaate imperialistlike vastuolude tekkimisest ja arengust ning ka inglise imperialismi languse põhjustest.

Leiboristliku natsionaliseerimise käsitlemisel üldise-loomustuse osas on võetud materjale Kuzminovi raamatust "Riiklik-monopolistlik kapital"⁵ ja konkreetselt küsimuse kohta Dvarkini raamatust "Parempoolsete leiboristide ideoloogia ja poliitika monopolide teenistuses."⁶

-
- 1 Р. Палме Дутт, Кругос Британии и Британской империи, Москва, 1954
 - 2 Дж. Холлэн, Политическая система Великобритании, Москва, 1955
 - 3 И. М. Лемин, Экономика и политика Англии после Второй мировой войны, Москва, 1958
 - 4 Э. С. Варга, Основные вопросы экономики и политики империализма, Москва, 1957
 - 5 А. Кузминов, Государственно монополистический капитал, М., 1955
 - 6 И. Дворкин, Идеология и политика правых лейбористов на службе монополии, Москва, 1955

Statistilisi andmeid on palju võetud kogumikust "Kapitalistlike maade majanduslik olukord 1956.aastal"¹. Muudest dokumentidest on kasutatud Inglismaa Kommunistliku Partei peasekretäri John Hallani kõnet partei 24. kongressil ja Inglismaa Kommunistliku Partei programmi "Inglismaa tee sotsialismile", mis on avaldatud "Bolševiku" 1951.a. jaanuarikuu numbris.

Inglise töölisliikumise käsitlemisel on kasutatud Zorina tööd "Inglise tööliste vaesumise suurenemine peale II Maailmasõda"² ja M. Smiti tööd "Töölisklassi olukord USA-s, Inglismaal ja Prantsusmaal".³

Peale selle on võetud andmeid venekeelsetest ajakirjadest "Uus aeg", "Rahvusvaheline elu", "Kommunist", "Bolševik" ja "Maailma majandus ja rahvusvahelised suhted".

1 Экономическое положение капиталистических стран в 1956 году, Москва, 1957

2 Положение и борьба рабочего класса капиталистических стран после второй мировой войны, Москва, 1952
(D. Зорина, Увеличение обнищания Английских рабочих после второй мировой войны)

3 М. Смит, Положение рабочего класса в США, Англии и Франции, Москва, 1953.

I

INGLISMAA MAJANDUS JA SISEPOLIITIKA AASTATEL

1945 - 1956.

II Maailmasõja järgsel perioodil toimub Briti imperia-
lismi tunduv nõrgenemine. Selle tähtsamateks tingimusteks
olid: Inglise majanduse nõrgenemine sõja käigus, dominiooni-
de tööstuse areng sõja ajal ja pärast sõda, kolooniate rah-
vuslik-vabastusliikumise tormiline areng sõjajärgsel perioo-
dil ja USA poliitika, mis on suunatud Briti impeeriumi langu-
se kiirendamisele ning Inglismaa muutmisele USA "nooremaks
partenriks". Sõja ajal langes Inglismaa tööstustoodangu tase.
Nii näiteks oli 1945. aastaks 1937-nda aastaga võrreldes lan-
genud tööstustoodangu indeks 20% võrra. Söetootmine oli lange-
nud 25%, terasetoodang 10%, kaubalaevade ehitamine 10%, väi-
keautode tootmine 95% jne.¹

Sõja ajal Inglismaa kaotas ligikaudu 1/4 kogu oma vä-
lismaistest kapitalimahutustest. Nagu on teada, andis Inglise
valitsus sõja algul välja korralduse võtta riigikassasse kõik
USA või Kanada väärtpaberid. Suure osa neist pidi Inglismaa
andma USA-le sõjaliste saadetiste eest tasumiseks. Ta pidi
märkimisväärset ära andma oma investeringuid Indias aga pea-
le sõja 1947.a. andis Argentiina valitsusele Argentiina raud-
tee aktsiad 150 miljoni naelsterlingu eest.² Ametlike andmete

¹ Ч. М. Коллинс, Общественное движение ... , стр. 44

² С. С. Вайра, стр. 198

järgi Inglismaa välismaised investeringud vähenesid kuni 1953.aastani. Alles 1954.a. toimus mõningane tõus. Kui 1938. a. oli Inglismaal välismaiseid investeringuid 3,6 miljardit naela, siis 1945.a. oli neid 2,4 miljardit ja 1953.aastal 2,0 miljardit. Alles 1954.a. välismaiste investeringute üldsumma tõusis 2,1 miljardile.¹

Need arvud on sõjajärgsel perioodil tegelikult veelgi väiksemad, kuna me peame silmas pidama naelsterlingi ostujõu tunduvat vähenemist sõjaeelsega võrreldes.

Ametlike andmete järgi ajavahemikul 1939-1945 Inglismaa kullavarud ja välisvaluutavarud vähenesid 152 milj. naelsterlingi võrra. Kaotused pommitamiste tagajärjel ulatusid 1.450 miljonile naelsterlingile, uuendamata põhikapitali oli 885 milj. naelsterlingit ja laevade kaotus 700 milj. naela. Kokku 3187 milj. naelsterlingit. Kõiki Inglismaa kaotusi hinnatakse 7300 milj. naela.²

Vaatamata sellele Inglise monopolid isegi veel rikastusid. Kõik sõjaraskused veeretati töötavate masside õlgadele. Inglise rahvas oli sõjavintsutustest tüdinud. Ta ootas valitsuselt niisuguse poliitika teostamist, mis oleks tõstnud rahva üldist heaolu ja taganud rahu maailmas.

5. juulil 1945.a. toimusid valimised Inglise parlamenti. Valimiseelses kampaanias aktiivsem oli leiboristide partei, kus sela ajal oli 265 tuhat liiget, kes astusid sinna individuaalses korras ja 2672846 liiget, kes astusid parteitse ametiühingute ja teiste organisatsioonide kaudu.³

1 C. C. Barra, lk. 198

2 Sameas, lk. 197

3 И. И. Минаев, Англия на второй стадии войны
спущена кампания, Москва, 1954, lk. 18

Leiboristid valelikult lubasid valijaile, et nad muudavad Inglismaa välispoliitilist suunda. Lubasid tagada püsiva rahu ja tihedad sõbralikud sidemed Euroopa demokraatlike maadega ning NSV Liiduga.

Valimisprogramm sise poliitilistes küsimustes oli samuti demagoogiline. Leiboristid lubasid anda lihtrahvale "õnneliku elu, viia läbi rea tööstusharude ja Inglise Panga nationaliseerimise, kindlustada kiire majanduse arengu, tõsta tööliste ja teenistujate palku, viia sisse ühtne riiklik kindlustus jne.

Leiboristid pärast II Maailmasõda tõstsid selleks, et petta rahvast ja anda oma panus inglise monopolide kasutamise kasuks üles loosungi "kolmandast teest", mis pidi asuma kuskil kapitalismi ja sotsialismi vahepeal ja nimetasid selle "demokraatlikuks sotsialismiks". Leiboristid ei ole kunagi püüdnud välja astuda kapitalismi kaitsjate laagrist. Nende "kolmas tee" oli vaid monopolistliku kapitali huvide kindlustamise tee. Leiboristlik demagoogia mõjus. Inglise töötajad lootsid, et tööliklassi olukord paraneb. Tööerakond said parlamendis enamuse.

Leiboristliku partei liidrid iseloomustasid seda võitu kui uut etappi Inglise ajaloos - etappi, kus Inglismaal algab sotsialismi ehitamine kapitalismi raames. Inglise majandusteadlane Palme Dutt kirjutab: "Väga palju räägitakse "sotsialismist" ja "rahulikust sotsialistlikust revolutsioonist", mis lähistas Inglismaa viimastel aastatel, kui võimule tuli kolmas leiboristlik valitsus. See ettekujutus ainult ei vasta tegelikkusele. Üleminek sotsialismile ei ole veel alanud.

See on alles tuleviku küsimus."¹Nii see ka oli. Attlee poolt juhitud leiboristlik valitsus teenis küll inglise ja ameerika monopolistliku kapitali huvisid, aga mitte inglise rahva huvisid.

Sõja lõppedes katkestas USA Inglismaale majandusliku abi andmise, mis lõi Inglismaale üpris raske olukorra. Viimase kasutasid ära ameerika monopolid, a sudes tugevdama Inglismaa sõltuvust USA-st.

1945.aastal kirjutati alla USA - Inglismaa vaheline finantskokkulepe, mille kohaselt Inglismaa sai krediiti üldsummas 4400 milj. dollarit. Sellest 650 milj. dollarit pidi minema landlease alusel saadud laenu katteks ja 3750 milj. dollari eest avati uut krediiti.²

See kokkulepe oli suurim krediidioperatsioon sel sajan-dil. Ületas Prantsusmaa laenu Venemaale (1906.aastast) 5 kor-da.³ Laenu eest pidi Inglismaa USA-le tegema tõsisid järe-leandmisi finants- ja tollipoliitikas. Kokkuleppe järgi pidi Inglismaa loobuma oma sõja-alasest finantsseadusandlusest, andis lubaduse aasta jooksul kaotada kõik takistused, mis segasid naelsterlingi ümbervahetamist dollarite vastu jne.⁴

Selle laenu poolt oli Inglismaal väga vähe inimesi. Laenu tingimused võeti vastu sügava meelepahaga USA aadres-sil. Parlamendis hääletas laenuprojekti kinnitamise ajal lae-nu poolt 271 saadikut, vastu - 31 ja erapooletuks jäi 248 saadikut. Lordidekojas hääletas laenu poolt 81, erapooletuks

1 P. Tamm Samu, lk. 511

2 А. И. Брыколевский, Американизация экономики Англии, Ленинград, 1948, lk. 11-12

3 Samu, lk. 12

4 Samu, lk. 13

jäi 489 lordi.¹ Ajaleht "Times" kaebas, et kas selle eest, et Inglismaa võitles külge külje kõrval USA-ga fašismi vastu, peab ta maksma igal aastal 140 milj. dollarit.²

USA-Inglismaa 1945.a. finantskokkuleppe juures tuleb silmas pidada asjaolu, et samal ajal kui Inglismaa maksab 1,6% aastas, ta eksporteerib kapitali, saades seega krediiti madala protsendiga ja andes sedasama raha laenuks kõrge protsendiga.

Leiboristlik valitsus oleks pääsenud sellest alandavast lepingust, kui ta oleks teostanud demokraatlikku sise- ja välispoliitikat ning normaliseerinud kaubanduslikud sidemed NSV Liiduga. Sellele teele leiboristid ei läinud. Nad eelistasid sõlmida sõltuvuslepingut USA-ga.

Ameerika laenu alusel saadud vahendid pidi kulutatama nelja-viie aasta jooksul, tegelikult kulutati aga ühe aastaga.

Juba 1948.a. Inglise valitsus kirjutas alla uue finantskokkuleppe USA-ga laenu saamiseks Marschalli plaani alusel.

Kui me vaatame üldiselt Lääne-Euroopa kapitalistlikke maid, siis võime täheldada, et viimased ühel või teisel viisil sattusid vasallsõltuvusse enam võimsast imperialistlikust riigist - USA-st.

Selle transformatsiooni kehtestamiseks oli 2 põhimist moodust. Esimene moodus oli majandusliku ja rahandusliku sõltuvuse loomine Marschalli plaani rakendamise kaudu. Teine moodus oli sõjaline allutamine, mis viidi läbi NATO-ga³ ja

1 *Тыколовский, к. 18*

2 Laen anti 1,6 protsendiga. 140 milj. dollarit oli laenu ja protsentide tasumise aastasumma.

3 *NATO - Põhja-Atlandi Allians*

sellest tulenevate sõjaliste lepingutega. Aastate 1948-1952 jooksul oli selge, et Marschalli plaani tegelikud resultaadid olid hoopis midagi muud, kui seda valgustati propagandaettekannetes.

Juba 1947.a. lausus senaator Harrimann: "Ühendriikide huvisid Euroopas ei saa hinnata ainult majanduslikust vaatepunktist - need on ka strateegilised ja poliitilised huvid."¹

Nii see ka oli. Marschalli plaani ülesandeks oli organiseerida USA juhtimisel Lääne-Euroopa blokk ja muuta Lääne-Euroopa USA sõjabaasiks ning taastada Lääne-Saksamaa sõjaline potentsiaal.

Inglismaa sai Marschalli plaani alusel 2½ aasta jooksul 2194,3 milj. dollarit, mille eest pidi tegema uusi majanduslikke ja poliitilisi järeleandmisi, mis purustasid ta suveräniteedi.² Ka uus laen ei päästnud Inglismaad finantskriisist.

Juba sõja lõpul ilmnis naelsterlingu väärtuse langus. Eraturul hinnati naela juba ammu mitte 4-dollarile vaid 2-3 dollarit.³ Olukorra normaliseerimiseks sundis USA Inglismaad viima läbi naela devalvatsiooni. Viimane teostati 18. septembril 1949.a. Naela väärtus langes 4,03 dollarilt 2,8 dollarile⁴.

Naela devalvatsioon tõi endaga kaasa valuuta devalvatsiooni nn. 23 sterlingi bloki maal.

Selle tagajärjel Inglismaa elanikkonna elatustase langes tunduvalt.

1 *Тарак Дамар, к. 160*

2 *Мухомов, к. 20*

3 *Ф.С. Сапра, к. 197*

4 *Мухомов, к. 20*

Valimiskampaania käigus leiboristid lubasid luua nn. "demokraatliku sotsialismi", kuid nende praktiline tegevus näitas, et see ei ole seotud ei demokraatia ega sotsialismiga. Atlee valitsuse propaganda järgi pidi avama tee sotsialismile rea inglise tööstusharude natsionaliseerimine, Nad viisid oma natsionaliseerimisprogrammi võrdlemisi ulatuslikult ellu, aga sellel sotsialismiga midagi ühist ei olnud. Niisugune riigi poolt maa majanduse reguleerimine ei olnud kapitalistlikus maailmas mitte Inglismaal esimesena esile kerkinud. Niisugused tendentsid ilmsesid esimesena Saksamaal aastatel 1914-1918. Juba siis nimetasid kodanlikud poliitikutud seda "uueks ajastuks" kapitalismi arengus, või siis "riiklikuks sotsialismiks", mis pidi kapitalismi olemuse muutma. Lenin näitas, et see ei ole midagi muud kui riigimonopolistlik kapitalism - mis on imperialismi arengu produkt. "Riigi - monopolistlik kapitalism - see on imperialistliku ajastu produkt, ta kasvab välja monopolidest, on monopolide arengu resultaat ja kõrgem produkt."¹ Sellega veelgi tugevamini allutatakse riigiaparaat monopolistliku kapitali huvidele.

Kodanlik-leiboristlik natsionaliseerimine oli sihitud inglise kapitalismi päästmisele, aga mitte ei avanud teed sotsialistliku ühiskonna ülesehitamisele. Ta ei olnud määratud finantsoligarhia majandusliku võimu kukutamiseks, vaid vastupidi, viis monopolide võimu edasisele tugevnemisele ja tööliste ekspluateerimise edasisele suurendamisele. Finantsoligarhia võim leiboristide poolt välja mõeldud "demokraatliku sotsialismi" sildi all areneb edasi riiklik-monopolistlike abinõude tarvituselevõtmise tulemusel, mis seisavad streikide keelamises, töölisvastases terroris, "töötasude kinni-

¹ H. Lyzmańsk, lk. 4

külmetamises" ja monopolide maksimaalse kasumi kindlustamises.

Leiboristlik natsionaliseerimine ei näidanud inglise kapitalismi jõudu, vaid selle nõrkust. Inglise imperialismi nõrkus on just selleks komponendiks, mis mõjub kaasa riigikapitalistlike tendentside tugevnemisele. On iseloomulik, et juba sõja ajal programmilistes dokumentides sõjajärgsest poliitikast, millised avaldati monopolistlike liitude poolt, oli juttu riigi ja monopolide tihedate sidemete vajadusest ning vajadusest maksimaalse "riikliku reguleerimise" järgi. Ainult sel juhul pidid inglise monopolid suutma vastu pida sõjajärgses konkurentsivõistluses. Leiboristid viisid läbi ainult 20% tööstusettevõtete natsionaliseerimise, 80% jäi endiselt eraomanike kätte.¹

Natsionaliseerimisele minevate objektide valik oli ka huvitav. Natsionaliseeriti vaid need tööstusharud, mis olid pankroti lävel. Sellega valitsus lükkas maksumaksjate õlgadele kõik kulud, mis olid vajalikud nende tööstuste rekonstrueerimiseks.

Teiselt poolt vaadatuna natsionaliseeriti need tööstusharud, mis andsid väiksema kasumi.

Endistele omanikele maksti kompensatsiooni kokku ligi 2,5 miljardit naelsterlingit.²

Inglise valitsus alustas oma natsionaliseerimist Inglise Pangast. Natsionaliseerimisseadus võeti vastu 1945.a. ja astus jõusse 1946.a. märtsis. Inglise ajakirjanduses selle puhul kirjutati, et natsionaliseerimine viidi läbi eriti ra-

1 М. М. Лукин, Обеспечение кредита ... , к. 57

2 Samas, к. 56

hulikus õhkkonnas. Selle panga tegevus oli juba aastakümnete jooksul olnud seotud riigikassaga ja sai nüüd ka ametlikult riigi omandiks. Panga aktsiate omanikel ei olnud midagi kartata. Nad said iga 100 naela aktsiate eest 400 naelsterlingit¹. Peale selle nimetatud aktis ei ole midagi erakordset, kuna tsentraal-emirisioonipangad on riigi omandiks ka enamuses teistes maades. Nii oli see ka näiteks tsaari-Venemaal. Inglise Panga natsionaliseerimine mitte kuidagi ei kõigutanud viie inglise monopolistide suurpanga tegevust ja võeti finantsoligarhia poolt tõesti rahuldustundega vastu. Inglise Panga natsionaliseerimine, samuti ka kõik teised sammud, millised valitsus astus riigistamise raames, olid võetud ette sellise arvastusega, et riik kindlustas endistele omanikele kindla tulu.

Suure osa kapitalistliku tööstuse tootmiskuludest moodustavad kulutused küttele, elektrienergiale ja transpordile. Just need harud olid Inglismaal eriti halvas olukorras. See asjaolu suurendas ka teiste tööstusharude tootmiskulusid ja halvendas tunduvalt Inglise tööstuse positsioone maailmaturul. Vaatamata sellele, et söe eksport pidevalt langes ja sõjaajal isegi katkes, andis end tunda puudus söe järgi. Inglise söetööstuses oli arvutu hulk väikseid šahte, kus sütt kaevati käsitsi. Enne II Maailmasõda ainult 16% Inglise söest toodeti masinate abil.²

Inglise monopolistliku kapitali huvides oli kindlasti söetööstus rekonstrueerida ja varustada parema tehnikaga.

1 *Миллер, к. 29*

2 *Самар, к. 21*

Seda aga kaevanduste omanikud teha ei tahtnud.

Leiboristide 1945.a. valimisprogrammis "Näoga tulevikku" oli öeldud: "Veerandsaja aasta jooksul söetööstus, mis toodab Inglismaa kõige tähtsamat toorainet, rähkleb kaootiliselt, alles mitmete sadade sõltumatute kompaniide omanduseks. Nende ühendamine riiklikuks omanduseks viib suurele ökonoomsusele ja annab võimaluse moderniseerida tootmise meetodid."¹

Teisena leiboristid natsionaliseerisidki söetööstuse. See ei tähendanud midagi muud kui ühtse riigikapitalistliku monopoli loomist paljude kompaniide asemele ja söetööstuse rekonstrueerimist riigi kulul kõigi kapitalistide huvides. Söetööstuse natsionaliseerimine ei leidnud vastupanu nende omanike poolt. Mõned viimastest olid isegi rõõmsad, et said kaevandustest lahti. Söetööstuse omanikele makstava kompensatsiooni suurus määrati esialgselt kindlaks 164,66 milj. naelsterlingit. Edaspidi see suurenes igasuguste juurdearvutuste tegemisega 353,3 milj. naelsterlingini ja juba 1947.a. teatati, et kompensatsioonisumma on 400 milj. naelsterlingit.²

Selles polnud midagi imelikku, kuna endised kaevandusteomanikud jäid ka nüüd söetööstuse juhtijateks ning ise määrasid endile kompensatsioonisumma. Kompensatsioonisumma ulatuses anti kaevanduste omanikele obligatsioonid, millised pidi välja makstama 50. a. jooksul. Peale selle omanike sissetulekud suurenesid veel seetõttu, et nad said oma obligatsioonide eest igaaastast protsenti. Viimane aasta-aastalt suu-

¹ U. Glopuk, lk. 167

² Samas, lk. 189

renes. Kui 1947.aastal maksti 2,5%, siis 1948.a. 3% ja 1950. a. 3,5%.¹

Kõige huvitavam siinjuures on, et valitsus maksis endistele omanikele kompensatsioonini "teenistuse kaotamise" eest 2 milj. naela, samal ajal kui obligatsioonide protsentiidest saadud igaaastane summa ei olnud sugugi väiksem kaevanduste omanike igaaastasest tulust aastatel 1934-1938.²

Natsionaliseeritud ettevõtete juhtimises ei olnud ka midagi ühist demokraatia ega sotsialismiga. Kaevureid juhtimisest osa võtma ei lastud. Söetööstuse juhtimiseks moodustati Söetööstuse Rahvuslik Nõukogu, mis koosnes valitsuse ametnikest ja endistest kaevanduste omanikest. Rahvusliku Nõukogu liikmeteks sai vaid 2 endist ametiühingute tegelast. 10-st Rahvusliku Nõukogu liikmest 6 olid endised söekompaniide direktorid. Kohapealsetes organisatsioonides olid endised kaevanduste omanikud veelgi suuremas enamuses.³

Kaevurite olukord samuti ei paranenud. Töötasu jäi endiselt väikseks ja töötingimused endiselt halbadeks. II Maailmasõja lõpuks oli Inglise sisetransport, eelkõige raudteetransport, sama halvas olukorras kui söetööstuski. 1948.a. oli 40% teedest ja veerevast koosseisust vananenud, töötanud üle neile ettenähtud aja.⁴ Ainuüksi 1947 aastal vähenes raudteevagunite arv 54 tuh. võrra.⁵ Raudteekompaniid ei tahtnud teha olulisi kapitaalvahetusi olukorra otsustavaks parandamiseks.

1948.a. jaanuaris kuulutati välja raudteede natsionali-

-
- 1 *Горюха, к. 189*
 - 2 *Ламас, к. 190*
 - 3 *Мамасов, к. 22*
 - 4 *Горюха, к. 169*
 - 5 *Ламас, к. 170*

seerimine. See oli järjekordne samm, mis oli astunud ühelt poolt kogu Inglise kapitalismi huvides ja teiselt poolt päästis raudteemagnaadid pankrotist. Inglismaa sisetranspordi teise tähtsama haru moodustab sise veeteede võrk. Kanalite võrk oli loodud juba XVIII saj. tööstusliku pöörde ajal. Veeteede võrk, mis II Maailmasõja lõpul oli eraomanike käes, oli väga halvas olukorras. Kehtestatud olid liiaks kõrged tariifid. K. Clarcki uurimusel oli vedude maksumus Inglismaal 1935. aastal 5 korda kõrgem kui USA-s ja peaaegu 2 korda kõrgem kui Prantsusmaal.¹ Jälle oli leiboristlik natsionaliseerimine selleks haavaks, mis pidi alandama vedude tariife ja tõstma nii kõikide tööstusharude kasumeid.

Veeteede ja raudteeliinide omanikele oli natsionaliseerimine heategu. Nad said lahti oma lagunevast omandist ja neile kindlustati soliidne kompensatsioon. Kompensatsioon maksti aktsiate börsikursi järgi. 1949.a. oli välja antud obligatsioone üldsummas 1159 milj. naelsterlingi eest.² Kokku aastatel 1948-1950 maksti raudteede omanike obligatsioonidelt protsente 103 naelsterlingit, mis tõi raudteede majandamise defitsiidi 39 milj. naelsterlingit.³ Järelikult ilma kompensatsioonita oleks raudteed andnud riigile märkimisväärse tulu. Kogu pildi rahva röövimisest endiste omanike poolt leiboristliku natsionaliseerimise vahendusel annavad jörgmised faktid: Kompanii "Thomas Tilling" omanikud omasid harilikke aktsiaid 4,12 milj. naelsterlingi eest ja privilegeeritud aktsiaid 300 tuhande naelsterlingi eest. Kompensatsiooni aga

1 *Глопенк, к. 171*

2 *Самас, к. 191*

3 *Самас, к. 191*

maksti 24,8 milj. naelsterlingit. Seega iga 1 naelsterlingi aktsiate eest maksti kompensatsiooni rohkem kui 4 naelsterlingit.¹

Ka elektrienergia tootmine oli Inglismaal väga killustatud. Juba 1935.a. parlamendi poolt loodud uurimiskomisjon näitas, et suure hulga elektriijaamade olemasolu, mis annavad energiat väga mitmesuguste tariifidega ja mitmesuguse voltaaziga, tunduvalt takistab ettevõtete varustamist odava elektrienergia. Oli vaja luua uus üldine elektrienergia tootmise süsteem. See ülesanne veeretati jälle natsionaliseerimisele.

Elektritööstuse omanikele maksti kompensatsiooni aktsiate börsikursi järgi. Obligatsioonid anti välja 3%-ga aastast 1949.a. anti välja obligatsioone 344 milj. naelsterlingi suuruses summas, mis andis aastast tulu ligikaudu 10,3 milj. naela.² Huvitav on märkida, et elektritööstuste omanike-aktionääride aastane tulu 1938/39.a. protsentide ja dividendide näol oli 11,2 milj. naelsterlingit.

Gaasitööstuse natsionaliseerimise põhjused ja teostamise viisid olid põhiliselt samased.

Terasesulatustööstuse natsionaliseerimise juures pidid leiboristid tunduvalt manööverdama.³ Seoses sõjaga terasesulatamise ettevõtted said suuri tellimusi. Nende kasumid tõusid tohutult. 1948. aastal, kui parlamendis oli arutusel terasevalamistööstuse natsionaliseerimise, nimetatud tehaste

1 *ghopauk, lk. 192*

2 *Samor, lk. 190*

3 Ka selle tööstusharu tehnika oli rutiinne, valitsesid iganenud tootmismeetodid. Tehaste tootlikkus oli väike. Rekonstrueerimine oli hädavajalik majanduse üldistest huvidest lähtudes.

omanikud juba arvestasid Inglismaa majanduse viimist sõjaröobastele. Nad juba nägid vaimus enese suuri kasumeid. Seetõttu nad väga aktiivselt võitlesid oma ettevõtete natsionaliseerimise vastu, ehkki see ei käinud koos kapitalistliku üldsuse soovidega. Leiboristid peaaegu olid nõus rahuldama terasulatusahjude omanike pretensioone. Natsionaliseeriti ainult valmisproduksiooni tootvad tehased.

Põhiliselt samadel alustel natsionaliseeriti ka tsiviilennuasjandus ning kaugside.

Võib julgesti öelda, et leiboristide poolt läbi viidud ka tööstusharude natsionaliseerimine vastas täiesti kapitalismi üldistele soovidele ja ettevõtete endiste omanike huvidele. Kui kompensatsioon kindlustas endistele omanikele tööliste ekspluateerimise, siis natsionaliseeritud tööstusharude juhtimissüsteem säilitas neile ka ettevõtete juhtimise.

Inglise KP peasekretär Harry Polliti andmeil oli 1949.a. algul 12 natsionaliseeritud ettevõtte peavalitsustes 87 liiget. Nende seas 43 suurkapitalisti, 9 valitsusametnikku, 4 armeehvitseri, 14 kõrgepalgalist spetsialisti ja 17 endist a/ü tegelast.¹

Töölisi natsionaliseeritud ettevõtete juhtimise juurde ei lastud, põhjendades seda vana kapitalistide väitega, et töölised ei ole "sündinud" juhtima. Kodanlik riik väga vähe segas vahele nende ettevõtete juhtimisse, milliste faktiliseks omanikuks ta natsionaliseerimisega sai. Riiklik juhtimine seisnes ainult üldistes näpunäidetes nende tegevuse suunamisel ja keskvalitsuse liikmete määramises. Söetööstuse Keskvalitsuse juhatajaks määrati näiteks lord Heidel, endine Inglise suurima söetrusti peadirektor ja Inglise Panga üks juhte.

¹ vt. Ghapkur, lk. 200

Kapitalistlik natsionaliseerimine tunduvalt suurendas monopolistide mõju riigiaparaadile. Nende majandus-poliitiline võimsus, mida nad kasutavad rahva ekspluateerimiseks, suurenes. Inglise mõned ajalehed käsitledes maa majanduslikku olukorda, kurdavad, et suured trustid omavad väga suurt mõju ministriumides. Nad käsutavad kõiki ressursse, võtavad omale kõik defitsiitsed toorained ja sisseseaded jättes ilma väikeettevõtteid.

Vaatamata leiboristide lubadustele Inglise majandus ei saavutanud pärast II Maailmasõda õitsengut, vaid tammus sõjaeelse taseme piires - kiratses. Tööstuse arengust a. 1937 - 1950 saame mõningase ülevaate järgmise tabeli kaudu:¹

N ä i t a j a d	1937	1950	Muutus 1950.a.
			võrreldes 1937.a. %
Söetootmine (milj. tonni)	20	18	-10
Ehitusmaterjalide tootmine (milj. tk) /kivid/	650	490	-25
Elamuehitus (indeks)	160	54	-46
Puuvillaste kangaste väljalase (milj. m)	277	159	-43
Terasevalamine (milj.t.)	1.1	1,3	+19
Keemiatööstus (indeks)	100	165	+65
Kergeautode tootmine (milj. tükki)	28,4	43,5	+53
Tööstustoodangu üldindeks	100	125	+25

Tabelist nähtub, et Inglise tööstuses toimus tõus neis tööstusharudes, mis tootsid materjale uue sõja ettevalmistam-

1 H.M. Ресник, Общественные вопросы, к. 20

miseks. Tsiviiltööstus kiratses. Loosung "kahurid liha asemel" tähendas muret ja kannatusi töölistele aga kullavihma ja kasumeid monopolistidele. Kui 1937/39.a. eelarve kulutused sõjaotstarbeks võtta võrdseks 100-ga, siis 1949/50.a. sõjaeelarve oli tõusnud 300% võrra. Monopolistide kasumid kasvasid 260% võrra, aga tööliste tarbimine vähenes: liha - 50%, kala - 19%, suhkur - 22% jne.¹ Põhimine sõjatööstuse kontsern "Vickers" sel ajal pidevalt suurendas oma kasumeid. Ta puhaskasum moodustas 1946.a. 7,6 milj. naelsterlingit, 1948.a. 15,0 milj. naelsterlingit, 1949.a. 18,6 milj. naelsterlingit ja 1950.a. kahekordistas oma kasumid võrreldes eelmiste aastatega.²

Tulles 1951.a. võimule konservatiivide valitsus deklareeris, et Inglismaa on katastroofi lävel ja seepärast on tarvis tarvitusele võtta erakordsed abinõud. Sellest "erakordsest olukorrast" pääsemiseks otsustas konservatiivide valitsus piirata importi 350 milj. naelsterlingi ulatuses. See tähendas, et Inglismaa hakkas senisest vähem sisse vedama toiduaineid ja tööstuslikku toorainet. Sellega koos aga tõusid tunduvalt toiduainete hinnad ning veelgi vähenes tsiviiltööstuse toodang. Nii näiteks vähenes 1952.aastal 1951. aastaga võrreldes puuvillaste kangaste tootmine 23%. 1951.a. sai laevaehitus tellimusi 3947 tuhat tonni, aga 1953. a. ainult 500 tuh. tonni.³ Peale selle otsustati vähendada väljaminekuid sotsiaalseteks vajadusteks: tervishoid, rahva-

1 *И. И. Мухом. Общественная экономика... , к. 77*

2 *Самар, к. 77-78*

3 *Мухомов, к. 54*

haridus, elamuehitus, sotsiaalkindlustus jne.

Samaaegselt aga suurenesid veelgi väljaminekud sõjalis-
teks vajadusteks. Sõjaliste kulutuste üldsumma (milj. dolla-
rites oli järgmine:¹

A a s t a	1951	1953	1954	1955	1956
S u m m a	3218	4715	4813	4393	4575

50-ndate aastate keskpaigani finantsolukord ei parane-
nud, vaid näitas isegi helvenemist. Kui 1951.a. Inglise kul-
latagavarad olid 1342 milj. naelsterlingit, siis 1952.a. need
olid 607 milj. naelsterlingit.² Eelarveline defitsiit 1956-
57.a. suurenes kuni 331 milj. naelsterlingit 141 milj. ase-
mel eelmisel eelarveaastal.³ See oli tingitud: Egiptuse vas-
tu suunatud sõjalise interventsiooni kulutustest ja maa majan-
dusliku aktiivsuse nõrgenemisest valitsuse inflatsioonivas-
taste abinõude rakendamise tõttu.

Tsiviiltööstuslik toodang.

Valuutareservide toetamiseks ja naelsterlingi positsiooni
kindlustamiseks Inglise valitsus pidi minema niisuguse era-
kordse sammuni nagu ühe oma suurema naftakompanii aktsiate
müümine ameerika kompaniile lrediidi saamiseks rahvusvaheli-
ses valuutafondis 561 milj. dollari ulatuses ja USA eksport-
importpangalt 500 milj. dollari ulatuses.⁴

1 Экономическое положение Великобритании см. вк. 58

2 Там же, вк. 54

3 Экономическое положение Великобритании см. вк. 59

4 Там же, вк. 59

Üldiselt võib märkida aga siiski, et Inglismaa tööstustoodang kogusummas alates 1952.a. mõningal määral suurenes igal järgmisel aastal eelmisega võrreldes. Kui me võtame 1937. a. tööstustoodangu indeksi võrdseks 100-ga siis saame järgmise pildi:¹

A a s t a	Tootmistööstus	Ümbertöötav tööstus
1950	86	134
1954	91	144
1955	89	161
1956	89	160

Alles 1956.a. niisugust tõusu ei olnud märgata. Isegi vastupidi. Tööstustoodang 1956.a. IV kvartalis võrreldes eelmise aasta sama kvartaliga vähenes 2% võrra.

Inglismaa valitsevate ringkondade vale poliitika, luua majanduslik blokaad NSV Liidu ja rahvademokraatia maade vastu, tõttu langes Inglismaa üha enam USA majandusliku mõju alla. Mõned tööstusharud olid tõsisest turustusraskustes. Näiteks autotööstus töötas 1957.a. algul ainult 50% oma võimsusest.² Juba 1954.a. oli Inglise majandusringkondades kuulda hääli kaubavahetuse vajalikkuse kohta sotsialismileeri maadega. 1954.a. veebruaris teatas NSV Liidu väliskaubanduse minister, et NSV Liidu tellimused näiteks laevaehitustööstusele võiks 3 aastaks olla kuni 400 milj. naelsterlingit.³ NSV Liidu vastutulekut aga ei kasutatud. Vaadeldes üksikuid töös-

1 F. C. Bapna, lk. 208

2 Экономика СССР по статистическим данным, lk. 42.

3 Хитин, lk. 39

tusharusid näeme 50-ndate aastate keskel vaid väga minimaalset tõusu.

Nii näiteks söetootmise osas ei olnud 1956.a. 1955.aastaga võrreldes märgata erilist tõusu. Tõus oli küll neis tootmispunktides, kus töö toimus lahtise kaevamise viisil. Üldse söetoodang suurenes 0,7 milj. tonni võrra. Samal ajal aga söe tarbimine Inglismaal suurenes 3 milj. tonni võrra.¹ Nii-sugustes tingimustes pidi jälle üle mindama edasisele söe-ekspordi vähendamisele 30% ulatuses.² Söetootmise selline olukord on tingitud põhiliselt tootmise vähesest mehaniseerimisest. 1956.a. planeeriti söetööstuse arendamist. Tunduvalt suurendatakse investeeringuid, rajatakse uusi šahte ja rekonstrueeritakse vanu. 1960.a. loodetakse saada sütt 230 milj. tonni.

Elektrienergia tootmine tõusis 1956.aastal 1955.a. võrreldes 8,7%.³ Siiski jaamade võimsus ei vasta maa majanduslikele vajadustele. Seoses söe vähenemisega mõned elektrijaamad läksid üle naftaküttele aga peale Suessi konflikti tekkimist algas jälle vastupidine protsess. Nüüd on asutud Inglismaal looma selliseid jaamu, milliseid on võimalik kütta nii naftaga kui ka söega. On asutud aatomielektrijaade loomisele. 1956.a. loodi esimene tööstuslik elektrijaam, mis töötab tuumakütusel. Metallurgiatööstus suurendas oma tootmist malmi osas 5,5% ja terase osas 4,2%. See aga ei rahulda rahvamajanduse vajadusi.⁴ 1956.a. oli ettenähtud paigutada metallurgia-

1 *Статистическое обозрение СССР, № 43*
2 *Самос, № 44*
3 *Самос, № 44*
4 *Самос, № 45*

tööstusse 105 milj. naelsterlingit. Seda aga ei suudetud täita. Kapitalimahutused ses tööstusharus ulatusid ainult 80 milj. naelsterlingile.¹ Inglise metallurgiatööstusele segavalt mõjus mõningane tellimuste profiili muutumine. See oli seatud autotööstuse produktsiooni vähenemisega turustusras- kuste tõttu. 1956.a. Inglise väliskaubanduslik käive suure- nes 1955.a. võrreldes 4%². Väliskaubanduse tõus toimus eks- pordi arvel, mis suurenes 298 milj. naelsterlingit. Selle tu- lemusel Inglismaa maksebilanss 1955.aasta 123 milj. naelster- lingi defitsiidi asemel tõusis 1956.aastaks 210 milj. aktii- vale.³ Seda ei saa aga lugeda Inglismaa valuuta-alase olukor- ra paranemiseks. Valitsuse arvestuse järgi selleks, et suu- rendada oma valuutareserve, kustutada oma kohustused välis- laenude osas ja olla kapitali eksportija osas, peaks Inglis- maa omama maksebilansi aktiiva 300-350 milj. naelsterlingit aastas.

Monopolistide poliitika põllumajanduses seisnes selles, et säilitada Inglismaal vana agraarkorda, kus maa on landlor- dide käes. 1944.a. ainult 35% farmeritest töötas oma maal, 65% olid rentnikud.⁴ 1947.a. andsid leiboristid agraarseadu- se. See kavandas laialdase programmi põllumajanduse rekonst- rueerimiseks, eesmärgiga parandada elanikkonna varustamist toiduainetega ning farmerite ja põllutöölise olukorda.

Olulist paranemist põllumajandusse see ei toonud. Sõja ajal Inglise põllupind oli kasvanud peaaegu 50%, kuid peale

1 Докладу о состоянии экономики страны, к. 45

2 Там же, к. 335

3 Там же, к. 335

4 У. М. Сидоров, Советский крестьянин ..., к. 85

sõda oodatud tõusu asemel algas hoopis vastupidine protsess. Kui 1938.a. oli Inglismaal külvipinda 8900 tuhat aakrit, siis 1948.a. 13180 aakrit, 1950.a. 12751 aakrit, 1953.a. 12304 aakrit ja 1956.a. 11517 aakrit.¹ Külvipinna vähenemine peale sõda on tingitud sellest, et need maad milliste kasutamine ei ole küllalt kasulik rentijale jäeti lihtsalt harimata. Et pidurdada külvipinna vähenemist seadsid leiboristid sisse suhsiidiumide süsteemi. See küll tõstis elanikkonna makskuormat, kuid siiski suunas farmereid tootma rohkem põllumajandussaadusi. Süsteem on järgmine: Igal aastal kehtestab valitsus põhilistele põllumajanduskultuuridele kindlad hinnad ja siis kindlaksmääratud tähtaja jooksul maksab farmeritele välja vahe keskmise realiseeritud hinna ja määratud kõrgendatud hinna vahel. Ka konservatiivid jätkasid seda poliitikat, nad isegi laiendasid suhsiidume. Subsiidiumi osa garanteeritud hinnaks oli teraviljadele 27%, munadele 14%, piimale 11% jne.²

1955/56.a. maksti farmeritele välja suhsiidume 213,6 milj. naelsterlingit, mis koodustas 16% kogu põllumajandussaaduste väärtusest.³

Seoses põllumajandussaaduste maailmahinna alanemisega püüdis Inglise valitsus vähendada ka suhsiidumi, aga see leidis farmerite poolt ägeda vastuapnu. 1956.a. oli valitsus sunnitud andma farmeritele rea lubadusi. Valitsus kohustus igaastaste karanteeritud hindade määramisel iga kauba hinna

1 F.C. Bapna, lk. 207-208

2 Докладная записка народному комиссару земледелия и животноводства, lk. 156

3 Samas, lk. 156

kehtestama mitte rohkem kui 4% madalama võrreldes eelmise aastaga. Eluskarja ja karjasaaduste hinda kohustus valitsus alandama mitte rohkem kui 9% kolme aasta kohta. Peale selle valitsus kohustus mitte alandama üldist garanteeritud hindade taset mitte enam kui 2,5% ühe aasta kohta.¹

1955/56.a. põllumajanduslik tootmine tõusis 1% võrra. Siinjuures on märkimisväärne, et teraviljasaak 1956.a. vähenes, aga tehniliste kultuuride saak tõusis. Samuti suurenes ka karjamanduse tootmine.²

Üldiselt on Inglismaal sõjajärgseil aastail märgata teatavat saagikuse tõusu. See on seletatav sellega, et sõjajärgseil aastail on sõjaeelsega võrreldes tunduvalt paranenud põllumajanduse mehhaniseerimine. Samuti on paranenud ka põldude väetamine. Inglismaa põllud said 1956.a. sõjaeelsega võrreldes 2,5 korda rohkem väetist. 1956.a. ületas karjamajandusliku toodangu tase 1955.a. taseme 5,5% võrra. Karjamajanduse vajadusteks kulutati 1956.a. üldse 85% kogu Inglismaa põllupinnast.³ Inglise majandusteadlaste arvates võib farm, saada kasumeid ainult siis kui kulutused tööjõule ei ulata 25% tootmise väärtusest. Seega mehhaniseerimine on haavaks millega püütakse saada kokkuhoidu tööjõu osas.⁴

Inglismaa traktoripark on sõjajärgseil aastail kasvanud kümnekordseks. Kui 1939.a. oli maal kokku 50 tuhat traktorit, siis 1956.a. oli traktoreid 500000.⁵

Koloniaalküsimuse lahendamisel on jäänud nii leiboristid kui ka konservatiivid reaktsioonilisele seisukohale.

1 *Экономическое положение Великобритании в 1956 г., стр. 156*

2 *там же, стр. 157*

3 *там же, стр. 158*

4 *У.Д. Ридин, Экономика и политика в Европе, Москва, 1958, стр. 200*

5 *Мировая экономика и международные отношения, 1958, № 4, стр. 24*

Rea aastate vältel pidas Inglismaa veriseid sõdu Aasia ja Aafrika maade rahvaste rahvavabastusliikumise vastu. Koloniaalküismuse lahendamise programmi, mis vastab niihästi kolooniate elanike kui ka inglise rahva huvidele, andis Inglismaa Kommunistliku Partei programm. Inglismaa KP kutsub üles sõprusele inglise rahva ja kolooniate elanikkonna vahel sõpruse alusel. Nõuab täielikku poliitilist ja majanduslikku võrdsõiguslikkust, nõuab inglise vägede äratoomist neist maadest ja seal rahva poolt valitud valitsuste moodustamist. Programmis öeldakse: "Ainult sel teel võib kindlustada Britanniale eluliselt tähtsate toiduainete ja toorainete varumist, mis on hädavajalik tema majandusele, kusjuures Britannia peab neid saama ekvivalentsi vahetuse alusel briti tööstustoodete vastu, milliseid need maad vajavad oma majanduse arendamiseks."¹

Kui käesoleval ajal on selge, et praegune konservatiivne valitsus teostab rahvavastast poliitikat monopolide kasusaamise huvides, siis ka leiboristid ei ole seniajani loobunud oma mitterahvusliku poliitika teostamisest.

Inglismaa KP peasekretär John Hallan kirjutab: "Leiboristlik liikumine tahab veenda selles, et monopolid hästi teenivad rahvast ja seepärast ei ole riigile hädavajalik neid võtta oma kätte. Suured monopolid mitte ainult endiselt ei kogu endi kätte majanduslikku (ja seejärel ka poliitilist) võimu, mis juures kasum jääb ühiskonna liikumapanevaks jõuks, vaid nad ka jätkavad kolooniate ekspluateerimist, sõltumata ükskõik millistest poliitilistest muutustest."²

¹ "Трудовой мир", nr. 3, 1951, lk. 55

² Док. Цедрак, "Торговля и промышленность в период кризиса", "Коллективизм", nr. 2, 1958,

II

INGLISMAA VÄLISPOLIITIKA AASTATEL 1945-1956.

Inglismaa välispoliitika sel perioodil omas selgelt imperialistlikku, reaktsioonilist ja agressiivset iseloomu. Sõja-järgsel perioodil teravnes võitlus sotsialismi ja kapitalismileeri vahel, kusjuures vaekass langes sotsialismileeri kassuks. Kapitalismileeri jõud ei vähenenud üksnes rea maade väljalangemisega kapitali süsteemist, vaid ka võitluse teravnemisega imperialistlike maade endi vahel kapitalismi üldkriisi raames.

Inglise imperialistid näevad sellest väljapääsu vaid uue sõja õhutamises, mille käigus nad loodavad lahendada oma sise- ja välisvastuolusid ning tugevdada kapitalismileeri positsioone üldiselt.

Juba 1945.-46. aastal leiboristlik valitsus loobub välispoliitilisest kursist, mis võeti vastu Jalta ja Potsdami konverentsidel.

Esimene kõrvalekaldumine seisnes selles, et Inglismaa püüdis Saksamaale, Itaaliale, Ungarile, Rumeeniale, Bulgaariale ja Soomele peale suruda imperialistlike rahulepinguid. Ainult NSV Liidu vahelesegamine takistas nende plaanide läbi viimist.

1948.a. võeti 16 Euroopa riigi poolt vastu Marschalli plaan, mille kohaselt nende riikide majandus viidi kiiresti sõjarööbastele, sihiga allutada nende maade poliitika USA-Inglismaa agressiivsetele plaanidele. Marschalli plaan viis temast osavõtvad maad nende suveräniteedi kadumisele.

Sama aasta 17. märtsil loodi Lääne-Liit. Nimetatud blokki kuulusid peale Inglismaa veel Prantsusmaa, Belgia,

Holland ja Luxemburg. Samal päeval USA president Truman Kongressi ühendatud istungil teatas, et USA toetab Lääne-Liitu.¹ Juba nimetatud kokkuleppe allakirjutamise momendil oli selge, et Lääne Liit ei vii ellu mitte Benini plaane, vaid Wall-Streeti plaane. Lääne-Liidu loomisest võttis aga Inglismaa väga agaralt osa. See liit oli agressiivse iseloomuga ja suunatud NSV Liidu ja rahvademokraatiamaaade vastu ning liidust osavõtvate maade rahvaliidumise vastu. USA-le oli sellest vähe. Tarvis oli ka vahetult osa võtta sotsialismileeri vastu suunatud sõjalisest blokist. Jälle oli Inglismaa, vaatamata sellele, et ta mängis hoopis teisejärgulist osa, loodud sõjaliste liitude juhtimisel, esimesi, kes selle mõttega liitus ning asus seda organiseerima. 4. aprillil 1949.a. Waschingtonis kirjutati alla Põhja-Atlandi² liidu lepingule, millest võtsid osa USA, Kanada, Inglismaa, Prantsusmaa, Itaalia, Belgia, Holland, Luxemburg, Norra, Taami Portugaalia ja Island. 1952.a. liitusid selle blokiga veel Kreeka ja Türgi.

Selle kohta kirjutab I.M. Lemm: "Põhja-Atlandi liit astus 1937.a. moodustatud kominternivastase Berliin-Rooma-Tokio telje asetäitjaks.³ Bloki teravik on jällegi suunatud NSV Liidu ja rahvademokraatia maade vastu, kuivõrd need on peamiseks takistuseks "maailmavalitsemise pretendente" plaanidele.

Niisuguse bloki moodustamine kujutas endast ÜRO põhikirjale mitteallumist, kui ka NSV Liidu-Inglismaa 1942.a. lepingu rikkumist.⁴

1 U.M. Lemm, *Атланто-америкаанскене промисловорух ноче бурапан* *мурован башкал, Москва, 1955, к. 340*

2 Hiljem NATO

3 U.M. Lemm, *Атланто-америкаанскене промисловорух, к. 341*

4 1942.a. Inglismaa-NSV Liidu lepingu kohaselt mõlemad pooled kohustusid töötama koos rahu ja rahvusvahelise julgeoleku kaitsel ning mitte astuma ühtegi liitu, mi on ühegi lepinguosalise vastu suunatud

Rikkudes Potsdami konverentsi otsuseid Inglismaa ja USA liitsid omapoolselt endi okupatsioonitsoonid. Hiljem liideti ka Prantsusmaa tsoon. Seejärel viidi läbi separaatne rahareform ja 1949.a. moodustati Saksa Föderatiivne Vabariik (SFV). Inglismaa, USA ja Prantsusmaa valitsused, eesmärgiga säilitada määramata ajaks oma okupatsioonivägesid Saksamaal takistasid igati rahulepingu sõlmimist Saksamaaga. Inglise valitsus vabastas ühepoolselt rea saksa suurtööstureid ja fašistlikke sõjaroimareid. Samal ajal aga jätkab Lääne-Saksamaal demokraatlike jõudude jälitamist, soodustab igati saksa sõjatööstuse ja armee arendamist. Saksamaa demokratiseerimise asemele Inglismaa võttis tarvitusele abinõusid Saksa reaktsiooniliste jõudude säilitamiseks. Inglise okupatsioonitsoonis oli kõikvõimalike nimetuste nagu "demobiliseeritute staap" jne all peidus suured endise saksa armee, mere-laevastiku ja õhujõudude grupeeringuid. Nende eesotsas seisis hitlerlikud ohvitserid. 1950.a. lõpul nii- sugustes üksustes Inglise tsoonis oli 166 tuhat meest.¹ Nende juhiks oli hitlerlik kindral krahv von Schwerin. Siiski Inglismaa kaua aega kõhkles minemast välja avalikule Saksamaa remilitariseerimisele, kartes niihästi oma rahva meelepaha kui ka sellest tekkivaid imperialistlikke vastuolusid. Peale sõja alustamist Koreas USA poolt tugevdatakse survet Saksamaa remilitariseerimise kõvendamiseks ning sellega seoses ka Inglise valitsus hakkab astuma enam resoluutseid samme.

Inglismaa koos USA ja Prantsusmaaga 1950-1951.aastal

1 "Boncuurak," 1950, nr. 21, lk. 28-29

astub samme sakslaste värbamiseks kokkuklapitavasse revanšistlikku armeesse. Antakse luba endistel kaadriohvitseidel astuda föderaal-politseisse, saks "abijõududel lubatakse osa võtta NATO sõjavägede manöövritest Lääne-Saksamaal jne. Üksikute inglise sõjaväelaste poolametlikest andmeist ja väljendusist parlamendis ilmnes, et 50-ndate aastate algul täitis 30-40 tuhat sakslast Briti armees Saksamaal "väga vastutusrikkaid ülesandeid."¹

Selline saksa imperialismi taastamise poliitika on tingitud lääneriikide soovist suunata uuesti saksa sõjamasin NSV Liidu ja rahvademokraatiamaade vastu.

Kui 1946.a. NSV Liit andis ÜRO-sse arutamiseks oma ettepaneku üldise, relvastuse vähendamise ja aatomirelva keelamise kohta, siis oli Inglismaa üks neist, kes tegi takistusi nimetatud otsuse vastuvõtmiseks. Sellest poliitikast on Inglismaa pidanud kinni tänapäevani.

Samuti lükkas inglise-ameerika blokk tagasi 1949.a. NSV Liidu poolt tehtud ettepaneku sõlmida rahupakt USA, Inglismaa, NSV Liidu, Prantsusmaa ja Hiina vahel.

Samade jõudude poolt lükati tagasi ka NSV Liidu 1950.a. ettepanek ÜRO Peaassamblee V istungjärgul "Deklaratsioon uue sõjaohu kõrvaldamisest, rahu kindlustamisest ja julgeoleku loomisest rahvaste vahel." Leiboristide poliitika ÜRO-s oli suunatud selle organisatsiooni lõhkumisele ja ta töö kõrvaljuhtimisele eeldatud ülesannetelt.

Inglismaa võttis a. 1950-1953. aktiivselt osa sõjast Koreas. Sõja initsiaatoriks seal oli USA, kes püüdis sellega

¹ П. Борзук, Армия и война в Германии, Москва, 1957, к. 32

leida väljapääsu lähenevast majanduskriisist. Inglismaa, nagu ka teised NATO liikmed, oli asetatud sündinud fakti ette. Inglismaa osavõtt interventsioonist Koreas kutsus esile mitmete rahvakihtide meelepaha. Leiborist Stephan Dawes andis 29. juunil 1950.a. inglise parlamendile arutamiseks resolutsiooniprojekti, kus nõuti Inglise relvastatud jõudude äratoomist sõjategevuse rajoonist Koreas jne.¹

Inglise monopolistid olid samuti hirmul nähes USA majandust haaravaid kriisinähtusi, millised paratamatult pidid paiskuma ka Inglismaale. See sundis neid ja seega ka Inglise valitsust osutama igakülgset abi ja toetust oma ookeanitagusele partnerile. Relvastuse võidujooks pidi parandama olukorda ka Inglismaal. Vaatamata sellele, et sõda lõppes imperialistidele läbikukkumisega, säilitasid nad endile revanšivõimaluse. Üheaegselt vaerahulepingu² sõlmimisega Koreaga 27. juulil 1955.a. kirjutati USA surve all 16 interventsioonist osa võtnud maa deklaratsioonile, milles märgiti, et juhul kui sõjategevus seal peaks uuesti algama, need riigid võtavad sellest jälle osa. Edasi oli seal märgitud, et tõenäoliselt siis ei piirdu sõjategevus enam Korea küsimuse lahendamisega.²

Inglise valitsuse positsioon 16 riigi deklaratsioonile allakirjutamisel kutsus esile terava protesti inglise rahva poolt. Valitsuselt nõuti, et ta loobuks kummardumast USA diktaadi ees ja võtaks positsiooni, mis vastaks Inglismaa rahvuslikele huvidele.

1 H. M. Redakt, Arno-aaepuakanne npanuhoperua, lk. 539

2 Samas, lk. 342

Sõjajärgseil aastail leiboristid püüdsid igati soosida kõiki reaktsioonilisi valitsusi ja samal ajal tugevdada oma mõju neisse valitsustesse. Nad andsid niisugustele maa-
dele krediiti üldse 3700 milj. dollari väärtuses.¹ See summa oli peaaegu võrdne summaga, millise Inglismaa sai USA-lt 1945.a. finantskokkuleppega. Inglismaa toetas oma sõjavägede abil reaktsioonilist režiimi Kreekas. Ka Indoneesiasse saatis oma sõjaväed.

26. mail 1952.a. kirjutati alla USA, Inglismaa, Prantsusmaa ja Adenaueri valitsuste poolt Bonni kokkuleppele, mis otseselt soodustas saksa militarismi taassündi. Selle järgi pidid okupatsiooniväed jääma määramatuks ajaks Saksamaale.

Järgmisel päeval sõlmiti Lääne-Saksamaa, Itaalia, Belgia, Hollandi, Luxengurgi ja Prantsusmaa vahel Pariisi kokkulepe, mis nägi ette Euroopa armee loomist. Euroopa armee pidi koosnema esialgselt 55 diviisist, nende seas 40 kaadridiviisi. Prantsusmaa pidi andma 14 kaadridiviisi, Lääne-Saksamaa - 12, Itaalia - 11 ja ülejäänud maad igaüks ühe diviisi.²

Loodud Euroopa Kaitseühendus sai tegelikult agressiivse NATO filiaaliks. Neil oli isegi vägede ülemjuhataja ühes ja samas isikus. Inglismaa Euroopa kaitseühendusse ei astunud, aga andis karantii osutada talle sõjalist abi.

Loodud Euroopa kaitseühendus kandis inglisevastast iseloomu. "Euroopa armee" kaudu üritab USA kehtestada monopoolset sõjalist kontrolli Lääne-Euroopa üle, siinjuures ka Briiti saarte üle ning sellega lüüa viimane hoop Inglismaa taot-

1 *Хавилов, к. 31*

2 *У.М. Редик, Армия-освободительная операция, к. 244.*

lusele saada sõjalis-poliitiline ülevõimu Euroopas. Sellega oli seatud Inglismaa ette alatasane saksa-ähvardus. Viimane sundis Inglismaa veelgi suuremasse sõltuvusse ameerika "abist" ja "toetusest". 1. aug. 1952.a. Inglise parlament raifitseeris Pariisi kokkulepped 293 häälega 253 vastu. Seega valitsuse poliitika poolt hääletas vaid vähe rohkem kui 46% üldisest deputaatide arvust. Inglise rahvas ei olnud sugugi rahul valitsuse niisuguse poliitikaga. 1952.a. astus välja Saksamaa remilitariseerimise vastu 6 igaaastast a/ü ja kooperatiivsete organisatsioonide konverentsi. Nende seas olid Raudteetöölise Rahvuslik Liit, Elektrikate Liit, Masinaehitajate Liit jne.¹ Ametiühingud nõudsid parlamendi deputaatidelt Bonni ja Pariisi kokkulepete mitteratifikatsioonide teostamist. Teravad lahkhelid tekkisid ka konservatiivide ja leiboristide partei pahempoolse tiiva vahel. Inglismaa ja USA kombinatsioonide tõttu arenes hoogsalt Saksamaa relvastamine. Juba 1953.a. sügisel teatati Bonnist avalikult, et sõjalise tootmisega tegeleb rohkem kui 400 Lääne-Saksamaa firmat.²

Inglismaa valitsus koos USA valitsusega lükkas tagasi kõik NSV Liidu ettepanekud rahu säilitamiseks maailmas. Samuti lükkas Inglise valitsus tagasi kõik ettepanekud NSV Liiduga tihedamate poliitiliste, majanduslike ja kultuuriliste sidemete loomiseks.

Kui NSV Liidu valitsus 1953.a. tegi ettepaneku kokku kutsuda NSV Liidu, Inglismaa, USA, Prantsusmaa välisministrite nõupidamine Saksamaa probleemi lahendamiseks ja üldise rahu küsimuse arutamiseks, siis see lükati tagasi. Samal

1 П. Борнум, к. 69

2 В. М. Мухоморов, Арно-американские переговоры, к. 248

ajal Inglismaa, Prantsusmaa ja USA organiseerisid separaatse nõupidamise Bermuda saartel. Nõupidamine kestis 4.-7.nov. 1953.a. Selle eesmärk oli välja töötada ühine tegevusprogramm pinge säilitamiseks rahvusvahelises elus.

Ka 1954.a. Berliini konverentsil ajasid lääneriigid Edeni plaani esitamisega nurja NSV Liidu katsed Saksamaa ühendamiseks ja demokratiseerimiseks.

Samal aastal demonstreeris Inglismaa oma valmisolekut välja astuda ka Aasia rahvaste rahvavabastusliikumise ja Aasia demokratiseerimise vastu. Inglismaa astus 8. sept. 1954.a. Manilas loodud Kagu-Aasia sõjalise bloki (SEATO) liikmeks. See oli järjekordne akt, mille Inglismaa astus vastuolus ÜRO printsiipidega.

50-ndate aastate algus paistab silma võitluse teravnemisega Inglismaa ja USA vahel turgude, tooraine baaside, ja kapitalipaigutuse sfääride pärast.

Inglise valitsus pidi minema mittevõrdõiguslikesse sidemetesse USA-ga seepärast, et neid ühendas ühine viha NSV Liidu ja rahvademokraatiamaade vastu ja kogu ülemaailmse töölisliikumise vastu. Inglise Kommunistliku Partei peasekretär John Hallan kirjutab oma raamatus "Suurbritannia poliitiline süsteem" : "Vaatamata kooskõlale suhteliselt ühistes reaktsioonilistes eesmärkides Inglismaa ja USA imperialistlikud huvid pörkuvad kokku igal sammul. Seepärast inglise-ameerika liit on täielik antagonismi ja vastuolude liit."¹

II Maailmasõda tõi kaasa olulise muudatuse Inglismaa

¹ Dse. Lõunak, lk. 198

ja USA jõudude vahekorras. Juba II Maailmasõja alguses ameerika imperialism lähenes faktiliselt ülemvõimule lääne poolkeral, kuigi Inglismaa huvid omasid tugeva baasi Kanadas ja Argentiinas. Teise maailmasõja käigus aga olukord muutus. USA oli riik, mis sai kõige vähem kannatada, kuid lõikas sõjast kõige suuremaid kasumeid. Teised maad tulid sõjast välja nõrgenenuina, aga ameerika monopolid said kasumeid, mis ametlike andmete järgi ulatusid 52 miljardile dollarile.¹ Ajavahemikul 1938-1948 Inglismaa kapitalimahutused välismaale vähenevad 2/5-le aga USA kapitalimahutused aastatel 1939-1949, mis enne sõda olid väiksemad kui Inglismaa omad, suurenesid rohkem kui 7 korda.² USA mitte ainult ei jõudnud järgi Inglismaale kui peamisele kreditorile, vaid läks temas ka kaugele mööda. Inglismaa majanduse allakäiku illustreerib ka maa kaubalaevastiku juurdekasvu suhte line vähenemine USA kaubalaevastiku juurdekasvuga võrreldes. Kui Inglismaa kaubalaevastikus oli 1938.a. 17675 tuhat brutotonni ja USA-l samal ajal 11404 tuhat tonni, siis 1949.a. oli Inglismaal 18093 tuhat tonni ja USA-l 27814 tuhat tonni.³

Juba 1951.a. võeti USA-s vastu seadus, mis keelas USA-lt abi saanud maadel kaubavahetuse NSV Liidu ja rahvademokraatiamaadega. Praegusel ajal on USA diktaadi järgi Inglismaale peale sunnitud pikk nimekiri kaupadest, milliseid ei tohi eksportida demokraatialeeri maadesse, 1951.a. neis nimekirjades oli 250 artiklit. See vajutas terava pitseri Inglismaa majandusele ja oli üheks märkimisväärseks lüliks USA-

1 *Tõnis Dama, lk. 171*
2 *Samas, lk. 177*
3 *Samas, lk. 175*

Inglismaa vastuolude arenemises. Ameerika diktaat kaubavahetuse piiramisest NSV Liiduga ja rahvademokraatiamaadega on kutsutud esile mitmesuguste ühiskonnakihtide ägeda protesti Inglismaal.

Kui 4.II 1954.a. NSV Liidu väliskaubanduse minister teatas Inglise kaubandustegelastele, et NSV Liidu tellimused Inglise laevaehitustööstusele võivad kolme aasta peale olla kuni 400 milj. naelsterlingit, mis oleks tunduvalt ületanud sõjaellised NSV Liidu tellimused Inglismaa laevatööstusele, siis olid Inglise kaubandustööstusringkonnad sellest väga huvitatud.¹ Ainult viha sotsialismileeri vastu üldiselt keelas inglise poliitikuid minemast kaubavahetuse otsustavale laiendamisele NSV Liiduga.

Kolme riigi Bermuda nõupidamise ajal 1953.a. detsembris "Associated Pressi" teadete kohaselt Inglismaa peaminister Churchill informeeris USA president Eisenhowerit, et Inglismaa loeb kaubavahetust NSV Liidu ja Hiinaga eluliselt vajalikuks. Samast rääkis peaminister ka oma kõnes 25.II 1954.a. alamkojas.² Inglise valitsuse ametlikes teadetes märgitakse, et maailmakaubanduse olukord sõltub suurel määral sellest, kuidas elavneb kaubavahetus Ida ja Lääne vahel. Viimane küsimus sai üheks tähtsamaks punktiks Inglismaa-USA vastuolude arenemises.

Inglise majanduse areng sundis maa poliitikuid niikaugele, et Inglismaa esimesena NATO maadest 1956.a. juunis astus esimesi samme kaubavahetuse organiseerimiseks Hiina Rahvavabariigiga. Tema nõusolekut astuda kaubavahetusse sotsialismileeri maadega, võib tõlgendada ainult nii, et Ing-

¹ *Жуковскы в. 39*

² *Н. М. Семук, Арно-американские переговоры, в. 93*

lismaa on kaotanud oma erikaalu kapitalistliku maailma majanduses ja poliitikas.

USA ekspansioon Inglismaa turgudele on eriti märkimisväärne seetõttu, et mitte ükski kapitalistlik maa ei ole nii sugusel määral rippuv väliskaubandusest nagu seda on Inglismaa. Ta veab sisse ligemale 2/5 oma toiduainetest ja peaaegu kogu tööstusele vajaliku tooraine. Kui USA-s ekspordi suhe rahvatuluga on 5% ja impordi suhe vähem kui 4%, siis Inglismaal vastavad arvud on 20% ja 25%.¹

Inglismaa suur tooraine ja toiduainete import peab saama kaetud tööstustoodete väljaveoga. Ta veab välja suurema osa oma tööstuslikust produktsioonist. Nii näiteks 1951.a. Inglismaa vedas välja 78% toodetud kergesõiduautodest, 63% veoautodest, 55% mootorratastest, 69% jalgratastest jne.²

Ekspordiprobleemid võtsid veelgi teravamalt iseloomu siis kui Inglismaa peale II Maailmasõda seisis seninägematute raskuste ees seoses maksebilansi defitsiidiga. Impordi vähenemine, võttes arvesse selle aja majanduslikku olukorda, tõi endaga paratamatult kaasa elanikkonna heaolu languse. Ülesannet forsseerida eksporti ja samaaegselt maksimaalselt vähendada impordi lahendatakse inglise valitsevate klasside poolt nagu peamist majanduslikku ülesannet. On rakendatud tegevusse suur aparaat, milline tegeleb väliskaubanduse reguleerimisega, igasuguste tolli- ja valuutaprobleemidega kitsenduste tegemisel impordi suhtes. Veel võimsam aparaat on rakendatud ekspordi stimuleerimiseks. Valitsus garanteerib

1 H.M. Seduce, *Состояние Англо-американских отношений*, lk. 66

2 *Samas, lk. 66*

rib eksportööridele suurimatele inglise monopolidele - 85-90% kõigist võimalikest kaotustest ekspordi juures, mis võivad tekkida laenude mittetasumisest, konfiskeerimistest ja ka poliitilistest sündmustest.¹

Tõsiseks faktoriks mis takistab Inglise väliskaubandust, on asjaolu, et Inglismaa kaubad on USA kaupadest kallimad. Takistuseks on ka maa majanduse militariseerimine. Sõjarööbastele on viidud eelkõige need tööstusharud, milliseid Inglismaa arendas väljaveo eesmärgil: autotööstus, masinaehitus, keemia jne.

USA kasutades Marschalli plaani ja kogu "ameerika abi" süsteemi suurendas teravalt oma ekspansiooni Lääne-Euroopasse. Ajavahemikul 1937-1952 USA suurendas siia oma ekspordi 710-lt milj. dollarilt 2,5-le miljardile dollarile. Ka Inglismaa eksport siia suurenes sama ajavahemiku seas 770-lt miljonilt dollarilt 1800-le miljoni dollarile. Siiski ta jäi 1948.a. maha USA ekspordi üldsummast 2,5 korda.²

USA surus Inglismaa otsustavalt välja Ladina-Ameerika maade turgudelt Inglismaa ja USA osast Ladina-Ameerika maade väliskaubandusest % annab tunnustust järgmine tabel:³

	Import			Eksport		
	1913	1938	1950	1913	1938	1950
Inglismaa	20	12	9	18	18	10
USA	24	34	49	29	32	47

Erakordselt terav konkurentsivõitlus Inglismaa ja USA vahel käib Briti impeeriumi ja oterlingi bloki maade turgude pärast. Need maad mängivad otsustavat osa kogu Inglismaa

1 U. M. Neuman, *Surro-amerikalane sõjalisoperatsioonid*, lk. 69

2 Samas, lk. 73

3 *Statistik*, lk. 16

väliskaubanduses. Briti impeeriumi ja sterlingi tsooni maa-
de osast Inglismaa väliskaubanduses (väljendatuna %) an-
nab ülevaate järgmine tabel:¹

	A a s t a				
	1938	1947	1950	1951	1952
<u>I Briti impeerium</u>					
a) Ingl. eksport	49	49	52	55	53
b) Ingl. import	40	45	45	43	49
<u>II Sterlingi-tsoon</u>					
a) Ingl. eksport	45	49	48	51	49
b) Ingl. import	31	31	38	36	41

Kuid Briti impeerium on tähtsaks objektiks ka USA majanduslikule ning kaubanduslikule ekspansioonile. Aastatel 1950-1953. rohkem kui 30% USA ekspordist võttis endale see ala ja siit sai USA 40% oma impordist. Suur osa siit küll kuulus Kanadale aga ka sterlingi-tsooni maad võtsid endale 13-14% USA ekspordist ja 18% impordist.

Samuti nagu väliskaubandusest oleneb Inglismaa majandus tunduval määral ka tooraine impordist. 3/4 kogu impordist moodustavad tooraine ja toiduained.² Inglismaa olukord ses suhtes muutub keerulisemaks veel seetõttu, et praegusel ajal ta ei ole enam selle tooraine omanikuks mis toodetakse kogu Briti impeeriumil. Kanada näiteks on üks suuremaid mitmesugust liiki toorainete tootjaid. Kuid selle tooraine paigutamise üle ei otsusta mitte Kanada kuulumine Briti impee-

¹ H. M. ... , ... , lk. 79

² ... , lk. 99

riumi, vaid ameerika ja inglise kapitalide reaalne jõud Kanada turul. Ameerika kapitali sisseimbumine neisse maadesse üha süveneb mis omakorda süvendab pidevalt Inglismaa teisejärguliseks imperialistlikuks riigiks muutumise protsessi. Ka tähtsas heitluses naftaallikate pärast jääb Inglismaa tunduvalt USA-st maha. Kui enne sõda USA kontrollis 35% kogu kapitalistliku maailma naftavarudest ja Inglismaa 55%, siis 1951 ameerika firmad kontrollisid 55% ja inglise firmad ainult 30%¹.

Terav võitlus naftaallikate ümber sundis mõlemaid maid juba 1944.a. (II Maailmasõja lõpul) organiseerima erikonverentsi selles küsimuses. See konverents olulisi kokkuleppeid ei saavutanud. Mõningane kokkulepe saavutati 24. sept. 1945.a. Selles formuleeriti üldised printsiibid mõlema maa kaastööst uutes naftarajoonides. 1946.a. sõlmiti uus kokkulepe spetsiaalselt Lähis-Itta uute naftatootmisettevõtete rajamise kohta, mis nägi ette ka 40% Iraani nafta andmist USA-le.²

Kõigil neil kokkulepetel aga reaalsel alust ei olnud. Niipea kui ühe või teise monopoli positsioon kuskil tugevnes, siis ta haaras enda kätte antud naftaala.

Lähis-Ida on kapitalistlikus maailmas peamiseks naftatootmise rajooniks. Kui siin 1938.a. toodeti aastas kokku 16,1 milj. tonni naftat ja sellest kuulus Inglismaale 12,8 milj. tonni ning USA-le 2,3 milj. tonni, siis 1952.a. toodeti 104,6 milj. tonni. Sellest langes inglise firmadele 31,2 milj. tonni ja USA firmadele 66,4 milj. tonni.³ Näeme et

1 Педдл-Данна, к. 175

2 У.М. Селухин, Американо-американские отношения, к. 101

3 Самс, к. 102

USA monopolid on asunud inglasi välja tõrjuma ka siinsete naftavarude juurest.

Lähis-Ida naftavarude ümber käiv sõda on seletatav sellega, et selles rajoonis toodetakse kuni 20% kogu kapitalistliku maailma naftast. Selle rajooni naftavarud moodustavad peaaegu poole kogu maailma naftavarudest ja mis veel hoopis oluline - Lähis-Ida naftatöölisedele makstakse 5-6 korda vähem palka kui USA naftatöölisedele. Eriti teravaks kujunes USA Inglismaa vahekorid pärast seda, kui Iraan kuulutas välja 1951.a. naftaallikate natsionaliseerimise. USA diplomaatia seadis üles terve rea mitmesuguseid kombinatsioone, et haarata Iraani naftavarud enda kätte. See visa võitlus lõppes inglise naftakompaniide tegevuse tunduva ahenemisega Iraanis.

Uue kokkuleppe alusel USA naftakompaniid said 40% Iraani naftast, Inglise-Iraani kompanii 40%, "Royal Dutch Šell" 14% ja Prantsusmaa naftakompaniid 6%.¹

Niimoodi inglise-ameerika monopolid ja nende seljaga inglise-ameerika diplomaadid astusid koos välja Iraani vastu, surusid talle peale ebaõiglase lepingu ja faktiliselt anulleerisid seaduse naftatööstuse natsionaliseerimisest Iraanis. Rahvusvahelises ulatuses tähtsad on veel vastuolud Inglismaa ja Lääne-Saksamaa ja Jaapani vahel.

Inglismaa juba peale II Maailmasõja lõppu alustas saksa imperialismi taastamise poliitikat, eriti süvenes sellise poliitika teostamine peale konservatiivide võimuletulekut, kes toetasid, et sotsialismileeri suhtes ajavad nad

¹ В. М. Рейман, Ирано-американская нефтяная война, к. 105

sama "kindlat" poliitikat. See oli veski saksa militaristide veskile. 1952.aastal andis Lääne-Saksamaa sõjalist toodangut juba rohkem kui 300 ettevõtet.¹

Lääne-Saksamaa suutis lühikese ajaga sõjatööstuse arendamise kõrval asuda Inglismaad välja tõrjuma tema turgu-delt. Inglismaa Kommunistliku Partei peasekretär John Hallan ütles partei XXV kongressil: "Saksamaa ja Jaapan on uues-ti saanud meie võistlejateks maailmaturul. Taastatud ja mo-derniseeritud saksa monopolistlikud kontsernid olles toeta-tud ameerika rahadega kiiresti arendavad oma eksportkauban-dust. Inglismaa osa maailma ekspordis tunduvalt väheneb."²

Kui me 1929.a. tööstustoodangu indeksi võtame võrdseks 100-ga, siis saame Inglismaa ja Saksa FV tööstusliku tootmi-se arendamise tempodest järgmise pildi:³

	1946	1949	1950	1952	1955
Inglismaa	118	144	153	153	181
Saksa FV	35	93	117	150	213

Tähtsamate tööstustoodete produktsiooni suhtes jõudis Lää-ne-Saksamaa kiiresti Inglismaale järgi ja mõningas suhtes isegi ületas Inglismaa vastava tööstustoodangu. Toome näi-teks järgmise tabeli:⁴

- 1 II. Борух, к. 36 ^{мид}
- 2 "Коммунизм", 1957, к. 82
- 3 II. Борух, к. 137
- 4 Самос, 138 к.

Toote liik	Maa	1951	1952	1953	1954	1955
Elektrienergia (milj. kWt)	Inglismaa	59,8	62,7	65,5	72,8	80,1
	Saksa FV	Andmeid pole		60,5	67,9	75,7
Teras (milj. tonni)	Inglismaa	15,9	16,4	17,9	18,8	20,1
	Saksa FV	13,5	15,8	15,4	17,4	21,4

Nagu näeme inglise-ameerika imperialistide poolt toetatud Lääne-Saksamaa tööstus kasvas kiiresti. Kuigi lääne imperialistid taastasid Lääne-Saksamaa majandusliku ja sõjalise positsiooni eesmärgiga saada Lääne-Saksamaast sõjaline baas, mis oleks suunatud NSV Liidu ja rahvademokraatia maade vastu, oli küsimusel ka teine külg. Lääne-Saksamaast sai Inglismaa tähtsaim konkurent maailmaturul. Hakkasid arenema töised Inglismaa-Saksa FV vastuolud. 1954.a. ületas Saksamaa eksport Inglismaa ekspordi Lääne-Euroopasse, Kreekasse, Türgimaale ja läheneb esikohale Lõuna-Ameerikas ja reas Lähis-Ida maades. Sel ajal kui Inglismaa kaubandusbilansis on suur defitsiit, teostab Lääne-Saksamaa oma kaubandusoperatsioone aktiivse saldogaga.

1953.aasta lõpus Emminger Saksamaa Keskpangast avaldas, et Lääne-Saksamaal tuleb kapitali välja vedada, et kindlustada turgu rasketööstuse toodangule ning et on ette näha Lääne-Saksamaa aktiivse kaubandusbilansi säilumine ka tulevikus.¹

Saksa monopolid ja esmajoones Krupp'i kontsern, teos-

¹ *С. Сапожников, Трумановские монополистические капиталы, Москва, 1956, к. 101.*

tavad kapitalimahutused Indiasse, Pakistani, Lõuna-Aafrikasse, Kreekasse, Lähis-Ida maadesse 7 majale. Kompanii "Volkswagen" on asunud välja tõrjuma inglise autokompaniisid Euroopa turgudel ja ohustab neid Lõuna-Aafrika ja Lõuna-Ameerika turgudel.

Saksa Föderatiivse Vabariigi ekspordi koguväärtus moodustas Inglismaa ekspordi koguväärtusest 1950.a. 31%, 1952.a. - 52% ja 1956.a. - 77%.¹

Märkimisväärseks on kujunenud ka Lääne-Saksamaa kaubanduslik ekspansioon sterlingi tsooni maadesse. Kui 1955.a. I poolel Inglismaa vedas sterlingi tsooni maadesse 11% kaupu rohkem kui eelmise aasta samal perioodil, siis Saksa FV sama ajavahemiku sees vedas sinna 30% kaupu rohkem kui eelmise aasta samal perioodil.²

Tähtsamaks piirkonnaks kus pörkuvad kokku Inglismaa ja Lääne-Saksamaa väliskaubanduslikud huvid on Lähis- ja Kesk-Ida. Kasutades ära teravat Inglismaa-USA võitlust ses piirkonnas Saksa FV ruttab siin kindlustama oma positsioone niihästi kapitalide kui ka kaupade ekspordi forsseerimise teel. Siin siiki Inglismaa on veel säilitanud oma positsioone, aga vahe Inglismaa ja Saksa FV ekspordi tasemes neisse maadesse pidevalt väheneb.

Samuti pingsalt tuleb Inglismaal võidelda ka Lääne-Saksamaal India turul. India-valitsus sõlmis 1953.a. saksa firmaga "Demag" kokkuleppe metallurgiatehase ehitamise kohta Indiale maksumusega 52 milj. naelsterlingit.³

1 "Мировая экономика и международные отношения" 1958, т. 1, к. 26
2 П. Борчик, к. 179
3 М. Махав, к. 40

Jaapaniga sõlmitud separaatne rahuleping säilitas välismaiste sõjavägede okupatsiooni Jaapanis tugevdas viimase poolkoloniaalset sõltuvust USA-st. Viimane teeb aga kõik, et tugevdada Jaapani majandust niivõrd, kui see on vajalik Jaapani muutmiseks NSV Liidu vastu suunatud agressioonibaasiks. Oma kõnes San-Francisco konverentsil ütles NSV Liidu esindaja A.A. Gromõko: "Ameerika-inglise projekt ei ole mitte rahuleping, vaid Kaug-Idas uue sõja ettevalmistamise kokkulepe."¹

1950.-ndate aastate keskpaigas oli Jaapan kujunenud juba tõsiseks Inglismaa konkurendiks maailmaturul. Jaapani kaubad: tekstiil, elektriseadmed, jalgrattad ja mootorrattad tõrjuvad välja vastavad inglise kaubad Lõuna- ja Kagu-Aasiast.

Malaias, Pakistanis, Briti Ida-Aafrikas ületas 1956.a. Jaapani tekstiiltoodete import Inglismaa vastava impordi Inglismaa on sunnitud tegema tõsiseid takistusi Jaapani kaupadele. Näiteks Lääne-Aafrikas kehtestati neile isegi täielik ^{mb} ~~en~~chargo.² Jaapani ekspansioon Inglismaa turgudele, mida igati toetab USA, kujutab endast tõsist ohtu Inglismaa positsioonidele Kaug-Idas.

Nagu ülaltoodust nägime, Inglise imperialism on kurisliku äärel. Inglise valitsevad klassid otsustasid minna selleks, et kas või osaliselt rabeleda välja tekkinud olukorrast vana imperialistide poolt käidud teele - sõjalisele avantüürile. Tekib küsimus - miks Inglismaa läks sõjalisele avantüürile?

1 „Нелое бремя“, 1951, м. 37, в. 10

2 В. М. Лавин, Англо-американская империализм, в. 557

Peamiseks põhjuseks on: Inglismaa, kes isegi peale II Maaailmasõda sai ühe hoobi teise järele ei taha sugugi näha oma majandusliku ja poliitilise ülemvõimu kadumist Egiptuses. Kui Inglismaa oli sunnitud pärast pikka aega kestnud nõudmisi oma sõjaväed Egiptusest välja viima, siis ta jäi siiski lootma, et ta majanduslik-poliitiline ülemvõim Egiptuses säilib. See nii ei kujunenud. Egiptuse rahvas asus kindlalt võitlema oma täieliku suveräniteedi eest. 26.VII 56.a. andis Egiptuse valitsus välja õiglase seaduse Suessi kanali natsionaliseerimise kohta. Londoni konverentsil panid Inglismaa, Prantsusmaa ja USA ette luua "Suessi kanali kasutajate assotsiatsioon". See oleks faktiliselt tähendanud egiptuse rahva suveräniteedi täielikku rikkumist. Ettepanek kukkus läbi. NSV Liidu, India, Indoneesia ja Tseiloni delegaadid nõupidamise käigus nõudsid küsimuse lahendamist ainult egiptuse rahva huvides. See imperialiste ei rahuldanud. Algasid sõjalised ettevalmistused. Kolme Egiptuse vastu suunatud agressioonist osavõtva riigi: Inglismaa, Prantsusmaa ja Iisraeli peaministrid eitasid täiesti vandenõu olemasolu. Sama püüavad teha ka arvukad välismaa ajakirjad. Tegelikult algasid ettevalmistused agressiooniks juba 1956.a. suvel. Ajaleht "New York Times" kirjutab: Alguses prantslased kavatsesid nähtavasti ainult Iisraeli ette valmistada konfliktiks Egiptusega, aga on teateid, et 13. okt. algasid Prantsusmaa ja Iisraeli läbirääkimised võimalike ühiste operatsioonide suhtes. Inglismaa vaikides nõustus sellega ilmselt 16. okt., sel päeval kui peaminister Antony Eden ja välisminister Silwin Loyd külastasid Pariisi.¹ Sõjalised ettevalmistused al-

1 "Международная жизнь", 1957, м. 1, к. 135

gasid kohe peale 16. oktoobrit. 29. oktoobril alustas Iisrael agressiooni. Samal ajal Inglismaa ja Prantsusmaa asusid organiseerima ülestõusu Naseri valitsuse vastu. 31. oktoobril Inglismaa ja Prantsusmaa valitsused esitasid Egiptusele ultimaatumi, milles nõuti nõusolekut Suessi linnade Ismaili ja Port-Saidi okupeerimiseks. Egiptuse sõjaväed pidid tõmbuma 10 miili kaugusele kanalist.¹ Ultimaatum esitati 31. oktoobril kell 16.00 ja juba kell 16.15 alustasid inglise lenuväeüksused tegevust ja 5. novembril kell 5 hommikul maandati Inglise-Prantsuse dessant Port-Saidi rajoonis.

Avantüür lõppes imperialistidele läbikukkumisega. Inglismaa kannatas ainult tõsist kahju. Inglismaa väljaminekud avantüüriga seoses olid 35-45 milj. naelsterlingit.² Peale selle Inglismaa sattus kanali purunemise tõttu tõsisesse naftakriisi. Teiselt poolt aga agressiooni läbikukkumine näitas veelkord, et imperialistidel ei õnnestu kogu maailma rahvavabastusliikumist peatada.

Mis puutub Inglismaa-NSV Liidu suhetesse, siis viimasega sidus Inglismaad vastastikuse abistamise leping 26. maist 1942.a. Lepingu järgi kehtestati liit sõjas ja koostöö ning vastastikune abistamine peale sõda. Siiski juba sõja ajal Inglismaa ei täitnud antud lubadusi. Nagu nähtub Churchilli memuaaridest, just tema oli peamine süüdlane, et ei avatud teist rinnet kokkulepitud ajal 1942.aastal.³ Peamiseks põhjuseks miks Inglismaa nii käitus, oli soov kurnata NSV Liitu niipalju kui vähegi võimalik. Nagu nägime peale sõda oli

1, "Международная жизнь", nr. 4, 1957, lk. 136

2 "Международная жизнь", 1956, nr. 12, lk. 131

3 В. И. И. Редик, Экономика и политика Англии —, lk. 599

Inglismaa üks esimesi, kes nõustus Saksamaa remilitariseerimisega, loobudes Potsdami ja Jalta konverentsi otsuste täitmisest.

NSV Liidu valitsus oma noodis 20. dets. 1954.a. ütles, et kui Inglismaa ratifitseerib Ponnis kõkkuleppe, siis see tähendab 1942.a. NSV Liidu-Inglismaa kokkuleppe anulleerimist. Peale Pariisi kokkuleppe ratifitseerimist NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium 7.V 1955.a. anulleeris ka ülalnimetatud kokkuleppe.

Vaatamata sellele NSV Liit ei vähendanud oma jõupingutusi suhete normaliseerimiseks Inglismaaga. Ainult pime viha sotsialismileeri vastu keelab Inglismaa valitseval klassil ulatada käsi sõbralikuks kaastööks NSV Liiduga.

50-ndate aastate keskel on tulnud teateid Inglismaa välispoliitilise kursi muutumisest. Tõsi. Inglismaa ja NSV Liidu suhted, eriti peale Hruštšovi ja Bulganini sõitu Inglismaale ja mitmesuguste delegatsioonide vahetamist, mõnevõrra paranesid. Olulist muudatust aga pole olnud. Inglismaa endiselt võtab osa sõjalistest liitudest, mis on suunatud sotsialismileeri vastu. Inglise poliitikud kogu aeg väidavad, et liit USA-ga on Inglise välispoliitika aluseks. Koos USA-ga ta kogu aeg lükkab tagasi NSV Liidu ettepanekud relvastuse võidujooksu lõpetamise ja aatomirelva keelamise ning rahu tagamise kohta. Inglismaa endiselt pooldab Lääne-Saksamaa taasrelvastamist ja Saksa Demokraatliku Vabariigi likvideerimist. Seega Inglismaa poliitika põhijoon on jäänud muutumatuks. Ta on imperialistlik maa ja sellega koos käib sõjapoliitika.

III

INGLISMAA TÖÖLISKLASSI OLUKORD JA VÕITLUS

AASTATEL 1945-1956.

Nagu me eelmistest peatükkidest nägime käsitletaval perioodil Inglismaa majandus viidi sõjarööbastele. Tunduvalt piirati laiatarbekaupade tootmist. Ajaloo õppetunnid on näidanud, et ükski maa ei suuda samaaegselt teostada suurt rahulikku ülesehitustööd ning intensiivselt valmistuda sõjaks. Maa majanduse kriisinähetega koos esile kerkinud materiaalsed raskused veeretati tööliste õlgadele. Lihtrahvas vaevleb maksukoorma ja kõrgete hindade raskuse all, millega ta peab maksma sõjapoliitika eest.

1950.a. leiboristide poolt vastu võetud relvastusprogrammi alusel suurenesid assigneeringud sõjalisteks vajadusteks 4700 miljonile naelsterlingule, mis teeb iga elaniku kohta välja 94 naelsterlingit.¹

Sõjalisteks väljaminekuteks kulutatud summadest oleks jätkunud pensionide kahekordistamiseks, elamuehituseks kulutatud summade kahekordistamiseks, tööliste ja väikekodanlike kihtide tulumaksu vähendamiseks 25% võrra, oleks jätkunud selleks, et tunduvalt tõsta sõjainvaliidide pensione, alandada toiduainete hindu jne.²

1952/53.a. riigieelarve tõi töölistele veelgi uusi hädasid. Rahandusministeeriumi "kokkuhoiuprogramm" nägi ette toiduainete sisseveo vähendamise, samuti kapitaalehitusteks

1 D. Japuna, lk. 198

2 Samas, lk. 199

ja sotsiaalseteks vajadusteks minevate summade vähendamise.

Relvastumise võidujooksu programm nõudis kogu majanduse allutamist sõjatööstuse huvidele, mille tagajärjel Inglismaa 1951.a. elas üle sügava rahandusliku raskuse, toormaterjali puuduse, kütte vähesuse jne.

Sõjaprogrammi täitmine toob endaga kaasa väljaveo vähenemise, Inglismaa seisundi nõrgenemise välisturgudel ja inglise tööstusele vajaliku toormaterjali vähenemise. Peamiseks väljaveoartikliks Inglismaalt olid masinaehitustööstuse tooted. Autosid müüdi 50% kogutoodangust, traktoreid ja põllutöömashinade 3/5 ja tööpinke 1/3. Selle müügiga kattis Inglismaa sisseveetavate põllumajandustoodete ostu.¹

Üle minnes sõjariistade, lennukite ja sõjamasinate tootmisele pidi paratamatult vähenema ekspordiks minevate masinaehitustoodete hulk. Rasketööstuse mõninga haru perspektiivid Inglismaal halvenesid. 1950.a. toodeti Inglismaal 17 milj. tonni terast, 1951.a. aga 15,75 milj. tonni. Samal ajal aga Saksamaal suurenes terasetoodang 1 milj. tonni võrra.²

Sama olukord oli ka tekstiiltööstuses. Niihästi villast kui ka kunstvillast toodete eksport andis tunduvalt vähem sissetulekut.

Põllumajandussaaduste sisseveo piiramine tõi kaasa olukorra, et veel 1952.a. s.o. sitse aastat pärast sõja lõppu Inglismaal kehtis toidukaartide süsteem ja toidunormid olid 1951.a. veel väiksemad kui 1945.a.

Näiteks liha anti 1951.a. 37% vähem kui 1945.a., võid

1 D. Japuna, lk. 200

2 sama, lhk. 200

33% vähem jne.¹

Relvastumise võidujooks määras Inglismaal töötavad massid tõesti nälgumisele. Pealetung tööliste olukorrale toimub igas liinis: töötasu vähendamine, tööpuudus, töö intensiivistamine, tootluse halvenemine, esimese järgu tarbainete hindade tõus, maksude suurendamine, elamuehituse vähendamine jne.

Inglise tööliklass vaesub. Kuulmatult tõuseb elukallidus. Töötasust ei jätku kõige tarvilikumate kulutuste katteks. Kodanlikud majandusteadlased, püüdes maskeerida tegelikku olukorda, segavad arve ja fakte. Opereerides ainult nominaaltöötasuga nad püüavad näidata nagu oleks tööliste elutarbeline tase tõusnud. Tegelikult on olukord hoopis vastupidine.

Ametiühingute teaduslik-uurimisosakonna andmeil pidi 1942.a. olema madalaim töötasumiinimum 100 šillingit nädalas.² Siinjuures tuleb märkida, et see ei olnud küllaldane tööliste tervise alahoidmiseks.

Keskmine täiskasvanud mehe töötasu oli sellest näljamiinimumist väiksem: põllumajanduses 20%, kommunaalettevõttes 16%, mäetööstuse töölistel 12%, tekstiiltööstuses 10%.³ Tegelikult need keskmised andmed on natuke ilustatud, kuna tuleb arvestada, et nn. töölisaristokraatia sai hästi suuremat töötasu võrreldes kvalifitseerimata töölistega. Peale selle siia ei ole sisse viidud naiste töötasu, mis moodustas sõja ajal 50% meeste töötasust.

1 *G. Zapuka, lk. 201*

2 samas, lhk. 203

3 samas, lhk. 203.

Peale sõja algas ületunnitöö piiramine ja tükitööhinnete kärpimine. Alanes niihästi nominaal- kui reaaltöötasu. Rünnak tööliste elatustasemele viidi läbi leiboristide valitsuse otsesel kaastöötamisel monopolistliku kapitali huvides.

Et varjata asjade tegelikku arenemiskäiku viidi 1947. a. läbi uus elatusväärtuse indeksi kindlaksmääramine. Uue indeksi järgi võeti 1947.a. hinnad võrdseks 100%-ga.¹ Sellega kadus töölistel võimalus võrrelda hindade tõusu või kõikumist ajavahemikul 1937-1947.

Elukalliduse tõus kasvab eriti kiires tempos pärast seda kui Inglismaal võeti vastu seninägematu relvastumisprogramm.

21.III 1952.a. toodi kaubandusministeeriumi poolt hindade tõusu kohta ajavahemiku 1946-1952. ära järgmised andmed: sealiha hind tõusis 54-71%, margariin 50-67%, juust 85%, piim 33%, munad 125%, mitmesuguste tööstustoodete hinnad tõusid 2-3 korda.²

Ametlikud andmed näitavad, et jaehindade indeks ajavahemikus 1947-1951 suurenes 29%. Töötasu tõus samal ajavahemikul oli aga ainult 20%.³

Esimese järgu tarbeainete hinnad tõusid ametlike andmete järgi ajavahemikul 1952-1955.a. järgmiselt:⁴

Toiduained	19,9%
Leib, jahu jne.	18%
Liha, kala	20%
Või, margariin, juust	32%
Juurvili, puuviljad	30%

1 D. Зарука, lk. 204

2 Саман, lk. 205

3 Саман, lk. 206

4 D. Зарука, "Положение и борьба рабочих в СССР", Москва, 1957, lk. 231

Tee, suhkur	66%
Korteriüür	14,4%
Küte ja valgustus	14,8%
Transpordihinnad	17%

Madalalttasutud tööliste kihid ja pensionärid, kes enamuse oma sissetulekust kulutavad toiduainete, korteri ja kütte muretsemiseks, võivad oma kibedate kogemuste varal öelda, et kallinemine oli veelgi suurem kui näidatud, neis keskmistes arvudes. Siiski ka kvalifitseeritud töölistele andis see tugevasti tunda.

Kui enne 1950.a. tehti tihti juttu töötasu reguleerimisest, siis peale 1950.a. lõpetati sellest igasugune jutt. Inglise valitsuse poliitika töötasude küsimuses mõnevõrra muutus. "Uus poliitika" seisnes igasugusest "poliitikast" äraütlemises töötasude küsimuses Inglise valitsus andis ettevõtjatele täieliku tegevusvabaduse.

Kodanlikud ajakirjad niisuguse poliitika õigustamiseks hirmutasid töölisi inflatsiooniga ning esinesid ettepanekuga moodustada arbitraažikohtud töötasu küsimustes.¹ Kui need on loodud, siis igasugune töötasude alane vaidlus tuleb anda selle tribunali lahendada. Ei streike ega lokaute polnud lubatud alustada 21 päeva jooksul arvates asja tribunali andmisest.

Tööliste reaaltöötasu mõnevõrra vähenes. On andmeid, et kõikides tööstusharudes langes sõja lõpust kuni 1950. aastani töötasu 20% võrra.²

Nominaal- ja reaaltöötasu languse kõrval kollitab ing-

1 M. Cullen, lk 77

2 Samas, lk. 77

lise töölisi pidevalt tööpuudus. Kui leiboristid märkisid, et tööpuuduse piiramiseks on töölistel tarvis leppida väiksema töötasuga, siis see oli vale. Töötute armeed säilitatakse Inglismaal meelega, sest see aitab monopolistidel kruvida alla töötasusid ning varustada tööjõuga neid tööstusharusid, kus töötasu on allapoole elatusmiinimumi.

Ametlikud andmed tööpuuduse kohta Inglismaal ei ole suured. Kuid need andmed ei ole täpsed. Neisse ei arvata sisse demobiliseeritud kellele pole kindlustatud töö, osaliselt töötuid ega neid isikuid, kes tööpuuduse korral on kindlustatud isikliku omandiga. Ei arvestatud ka elanikkonna arvulist kasvu, noort kaadrit ega mehi, kes olid üle 65.a. vanad ning naisi, kes olid üle 60 a. vanad.

Alates 1949.a. võttis tööministeerium kasutusele uue arvestuse töövõimelise elanikkonna arvestamiseks ja selle arvestuse järgi suurenes töövõimeliste isikute arv kolme miljoni võrra. Töövõimeliste arv suurenes seetõttu, et võeti sisse 700 tuhat töötavat meest, kes olid üle 65 a. vanad, 250 tuhat naist, kes olid üle 60 a. vanad, 800 tuhat naist, kes töötasid vaid pool tööpäeva ja keda enne arvestati 400 tuhande täispäevaga töötava naise eest, 846 tuhat sõjaväelast, 500 tuhat kodutöötajat jne.¹

Peale sõja vallapäastmist Koreas töötute arv Inglismaal mõnevõrra vähenes, kuid sõja lõpupoole näitas see uuesti tunduvalt tõusu eriti neis tööstusharudes, mis tootsid mittesõjalisi materjale.

Vaatamata militarismile ja sõjatööstuse kasvule on

1 M. Callum, lk. 31

töötute arvu kohta Inglismaal näitajad järgmised: 1948.a. oli registreeritud 331,3 tuhat töötut, 1949.a. 338,0 tuhat ja 1950.a. oli 408,4 tuhat töötut. Töötute arv moodustas 2% kogu tööstuslikust elanikkonnast. Osaliselt ja täiesti töötuid oli 1952.a. ligi 1 miljon.¹

Ka viimastel aastatel on märgata Inglismaal töötute arvu tõusu. Kui 1956.a. oli ametlike andmete järgi Inglismaal 264 tuhat töötut, siis 1957.a. 1. jaanuaril oli neid 382 tuhat inimest.² Inglise kapitalistid kasutavad selle suure töötute armee ära endi sissetulekute suurendamiseks, haarates nende seast endile üha odavamad tööjõudu.

1945.a. valimiskampaania käigus parempoolsed leiboristid lubasid tööpuuduse likvideerimist. Sel eesmärgil nad rääkisid palju Inglismaa nn. mahajäänud rajoonide muutmisest "õitsengu" rajoonideks.³

Selle plaani elluviimiseks oleks olnud vaja arendada masinatööstusharusid, mis oleks võinud kindlustada šahte uute seadmetega, laevatehaseid uute seadmetega ning ehitada neis rajoonides palju uusi elumaju jne. Alludes USA dollarirežiimile leiboristid aga seda plaani ei teosta. "Mahajäänud" rajoonid vajalikke seadmeid ei saanud. Vajalike tööstusharude asemel ehitati raadio ja elektriaparaatide tööstusi jne. Viimaseid oli plaanis rajada 200 ettevõtet. Neist kümnesse

1 D. Japuna, lk. 24

2 "Kohal hpeka", 1957, nr. 20, lk. 18

3 "Mahajäänud" rajoonide all mõeldi Lõuna-Walesi kivisöerajooni Clyde ja Mersey jõe äärseid laevaehitusrajoone ning ka Sheffieldi piirkonda. Nende rajoonide tööstus oli kas siis osaliselt või täiesti välja surnud mahajäänud tehnika mitteuendamise ning konkurentsile mitte vastu pidada jõudmise tõttu, ühelt poolt ning elanike väljarändamise tõttu uutesse tööstusrajoonidesse teiselt poolt.

pidi tööle rakendatama sõjainvaliidid. 1948.a. valmis vaid 48 ettevõtet. Sõjainvaliididele ette nähtud 10 ettevõttest valmis ainult 1. Selles töötas vaid 25 invaliidi. Kolme kuu möödudes seegi suleti, kuna ei jätkunud toorainet.¹

Sama olukord oli ka laevaehitusrajoonidega. Marschalli plaani järgi 50% Inglismaa sisse- ja väljaveost pidid teostama USA laevad. Laevade remont aga pidi teostatama Belgias, kus tööjõud oli äärmiselt odav. Leiboristid ei võtnud seega midagi ette, mis oleks olnud küllalt efektiivne võitluses tööpuuduse vastu.

Ka viimasel ajal ei ole olukord paranenud. Pidevalt vähendatakse krediite elamute ja tööstuslike ehituste püstitamiseks. Nii anti 1955.a. lubasid ehitada tööstuslikke hooned üldpinnaga 91,7 miljonit ruutjalga, 1956.a. aga 71,4 miljonit ruutjalga.²

Suure töötute armee olemasolu võimaldab inglise kapitalistidel pidevalt suurendada oma kasumeid töö intensiivistamise arvel. Ajavahemikul 1947-1949 tõusis tootmistase 19%, samal ajal kapitalistide kasum kasvas 24%, töötasu aga alanen 3%.³ Ehitustööde maht tõusis sel ajavahemikul 60%, ehitajate töötasu aga suurenes vaid 8%.⁴

Iseloomulik on, et töö intensiivistamine käib eriti hoogsalt sõjatööstuses, mujal aga kasvab tööpuudus.

Kapitalistide kasumite suurendamise eesmärgil praktiseeritakse Inglismaal naiste ja laste töö kasutamist, kuna

1 M. Colman, lk. 35

2 "Hobse hpevad", 1957, nr. 20, lk. 18

3 D. Zapunna, lk. 208

4 Saman, lk. 209

neile makstav töötasu on tublisti väiksem. Inglise tööstuses on palgatöölise üldarvust 1/3 naisi.¹

Põllumajanduses on aga naistöötajaid 7 korda rohkem kui mehi.² Statistilised andmed näitavad, et suur osa inglise lastest õpivad koolides vaid kuni 14 aastani. Nii aastail 1946-1950 õppis Inglismaa koolides 5-14. lapsi umbes 92%, Põhja-Iirimaal aga 89-92%.³

Need andmed räägivad selgelt, et keskkoolidesse satuvad vaid rikaste inimeste lapsed. Vaeste lapsed piirduvad vaid algharidusega. Lapsi võetakse meeleldi tööle. Töönädal lastele alla 16 eluaastat on kehtestatud 47 tunniline - seega peaaegu täistöönädal.

Töö intensiivistamine ja naiste ning laste tööjõu kasutamine mõjub tunduvalt inglise töölise elujõule. Õnnetusjuhtude arv näitab pidevat tõusu. See on seletatav sellega, et kapitalistid loobuvad elementaarsemaistki ohutustehnika ja töökaitse nõuetest.

Tunduvalt kasvab tuberkuloosijuhtude arv. Šoti Tervishoiudepartemangu andmeil registreeriti 1938.a. 4793 haigusjuhtu ja 2581 surmajuhtu. 1948.a. oli aga tuberkuloosi haigestunuid 8427, kelledest suri 3075.⁴

Sõjajärgsel perioodil suureneb tunduvalt kuristik inglise kapitalistide sissetulekute ja tööliste elatustaseme vahel. Ajavahemikul 1945-1948 tööliste nominaaltöötasufond suurenes 28%, kapitalistide kasum aga 38%.⁵ Iseloomulik siin

1 M. Cullum, lk. 121

2 Samas, lk. 122

3 Samas, lk. 129

4 D. Zaparka, lk. 200

5 Samas, lk. 215

on see, et kapitalistide kasumi näitajaisse ei ole siin juurde arvatud kolooniatest saadud kasumeid.

Relvastumisprogrammi vastuvõtmine tähendab kapitalistide kasumite edasist suurenemist. Ajavahemikul 1946-1950 tööliste osa rahvatulust, välja arvates kaudsed ja osalised maksud vähenes 4%, kapitalistide osa aga suurenes 3%.¹

Tohutud summad paigutatakse uue sõja ettevalmistamiseks. Sotsiaalseteks vajadusteks lähevad vaid krossid, aga ka neidki ei käsuta valitud demokraatlikud organid, vaid riigiametnikud, kes on neid kohe valmis ära andma inglise-ameerika imperialistide huvides. Ametiühingud ei saa kontrollida töötajate sotsiaalset teenindamist. Sotsiaalkindlustusfondid saadakse kogu elanikkonna maksudest, kuid tööliised maksavad palju rohkem kui ettevõtjad.

Halb on ka olukord koolisüsteemiga. 1946.aastal võeti vastu otsus ehitada 3000 uut koolimaja. Neist valmis 1949.a. 68 alg- ja 18 keskkooli. 1950-1952 vähendati veelgi koolimajade ehitamist 12,5% võrra.²

Kõrgemat haridust on võimalik omandada vaid rikaste lastel.

Sõja ajal nõudsid töölised reformide läbiviimist tervishoiu alal. 1946.a. anti välja seadus, mille alusel kogu tsevishoiusüsteem läks riigi kätte. Kehtestati tasuta arstiabi, emade ja laste kaitse jne. Et seda seadust ellu rakendada pidi riik ehitama palju uusi haiglaid ning remontima vanu. Seda aga ei tehtud ja tolleaegne tervishoiuminis-

1 D. Zapunq, lk. 217
2 Saman, lk. 220

teerium teatas, et igasugune tervishoiuasutuste juurdeehitamine on edasi lükatud. Sama olukord oli ka kesk- ja kõrgema haridusega meditsiinala töötajate ettevalmistamisega. Sellistes tingimustes jäi see seadus vaid demagoogiliseks lubaduseks.

1951/52.a. eelarves nähti juba ette mitmete tasuta arstiabi mooduste muutmine. Nii 1952.a. kehtestati maks igalt retseptilt jne.

Väga hävaks kujunes ka töötajate elamualane olukord. Juba enne sõda elas sadu tuhandeid töölisperekondi urgastes. Peale selle ametlike andmete põhjal purunes Inglismaal sõja ajal pommitamiste tagajärjel 202 tuhat maja täiesti ja 225 tuhat maja sedavõrd, et nad muutusid elamiskõlbmatuiks.

Pärast sõda pöördus sadu tuhandeid inimesi ametiasutuste poole palvega peavarju saamiseks. Rikaste mõisate natsionaliseerimine oleks korterikriisi tunduvalt lahendanud, aga seda ametlikult ei tehtud. Elanikkonda asus seda ise teostama. Tekkis isegi võitlusi politseinikega.

Kohalike linnanõukogude nimekirjade järgi oli 1948.a. Londonis 340 tuhat kodutut perekonda, Birminghamis 67 tuhat, Liverpoolis 34 tuhat jne. Kodutute arv alatasa kasvas. 1950. a. oli neid Londonis juba 1500 tuhat.² Kodutute protsessid muutusid suurlinnades igapäevasteks nähtusteks, aga kesk- ja kohaliku võimud ei võtnud olukorra muutmiseks ette midagi efektiivset. Kui Liverpooli sadamarajoonis oli 52 perekonda ilma peavarjuta, tegi kohalik tervishoiukomitee korralduse! asetada nad töölistmajadesse, kus nad elasid kivist pörand-

¹
² D. Japuna, lk. 225

te ja -seintega majades. Lapsed asetati eraldi vanematest ja mehed naistest.¹

Korterikriisi ulatust illustreerib ka see fakt, et inimesed isegi niisugustest majadest, mis olid lagunemise äärel, ei tahtnud välja minna. 1949.a. detsembris võis Bakstoni linnas näha järgmist pilti: 60 politseiametnikku koos kohtuametnike ja tuletõrjajatega tõstsid välja ühest vanast poollagunenud võõrastemajast 15 perekonda kellel oli 34 last.²

Samuti ka neid õnnelikke, kes said korterid uutes majades, võis näha õnnetute nägudega, kuna üür oli liiaks kallid. Olukord oli seda hullem veel seetõttu, et iga päev neid ähvardas töötus.

Inglise töötav rahvas ei lepi oma olukorraga, vaid on asunud Inglise Kommunistliku Partei juhtimisel võitlust parema ainelise olukorra ja õiglase sotsiaalse režiimi eest.

Inglise töölisklassi võitlus oma olukorra parandamise eest on eriti kompliteeritud seepärast, et kapitalistlikke monopole ja nende hiiglasuuri kasumeid aitavad kaitsta ametiühingute liidrid. Selle asemel, et juhtida töölisklassi võitlust, ametiühingute liidrid igati pidurdavad seda, püüdes lõhkuda töölisliikumise ühtsust, keelates ära streike ja aidades sulgeda vanglatesse töölisliikumise juhte.

Teiselt poolt aga on ilmne, et peale sõda on tunduvalt tugevnenud töölisklassi solidaarsus.

Sõjajärgsel perioodil on streigiliikumine tunduvalt elavnenud. Sellest annab ülevaate järgmine tabel:³

1 M. Cukun, lk. 50

2 Samas, lk. 81

3 D. Zafuna, "Полороженки и борьба рабочих класса"
Атмосфера, lk. 294

Aasta	Streikide arv	Osa võtnud tööliste arv (tuhandetes)	Kaotatud tööpäevade arv (tuhan.)
1938	875	275	1334
1946	2205	529	2158
1947	1721	623	2433
1950	1339	303	1389
1952	1714	416	1792
1953	1746	1374	2184
1954	1989	450	2457
1956	2643	507	2083

Iseloomustab Inglise streigiliikumisele on asjaolu, et põhiliselt streigid on organiseeritud rasketööstuses töötavate tööliste poolt, kusjuures "esimest viiulit" mängib siin 1946.a. natsionaliseeritud söetööstus. Viimases tööstusharus organiseeriti rohkem kui 60% kõigist streikidest, sealt võttis osa 36-57% kõigist streikijatest ja siin anti 20-41% kõigist kaotatud inimtööpäevadest.¹

Edasi on iseloomustavaks veel asjaolu, et vaatamata inglise tööliste halvale materiaalsele olukorrale, moodustavad streigid, milledes nõutakse töötasu tõstmist vähem kui poole kõigist streikidest. Suurema osa neist moodustavad streigid, kus nõutakse töötingimuste parandamist tööliste õiguste kaitsmist vallandamiste vastu jne.

Sõjajärgsed streigid muutusid tihtipeale nii tormilisteks, et valitsus oli sunnitud kohale tooma sõjaväed.

Nii näiteks 1947.a. kuulutasid Londoni transporditöö-

¹ M. Lamm, lk. 197-198

lised välja streigi oma nõudmise kaitseks, kus pandi ette lühendada töönädal 48 tunnilt 44 tunnile ilma töötasu vähenemiseta ja anda igaaastane 12-päevane tasuline puhkus. Seda streiki toetasid ka ladude ja turgude töölised.

Streik algas transporditöölise streigiga. Ametiühingute liidrid kuulutasid selle mitteametlikuks, palusid töölisi tööle hakata. See ei aidanud. Kui nüüd linna toiduainetega varustamise olukord muutus katastroofiliseks, oli valitsus sunnitud panema transporditöölisena tööle sõdurid. Nüüd liitusid transporditöölisega ka ladude ja turgude töölised. Viimaks läks olukord niikaugele, et tööministeerium oli sunnitud moodustama spetsiaalse komisjoni olukorra uurimiseks, mille tulemusel tehti mõningaid järeleandmisi. Siis alles streik lõppes. See streik on tähelepanuväärne seepärast, et sellega tähistati uut etappi sõjajärgses streigiliikumises. See streik oli ühtlasi suunatud ametiühingute juhtimise vastu. Kõik teised suured streigid siitpeale olid suunatud ühelt poolt ametiühingute juhtimise vastu ja teiselt poolt demonstreerisid tööliste solidaarsust.

Eriti iseloomulik on selles suunas 1947.a. toimunud söekaevurite streik Hrimtorpis, kus streiki alustas 2300 ühe ettevõtte töölist ja hiljem liitus nendega veel 49500 teiste ettevõtete söekaevurit.¹

1948.a. veebruaris anti valitsuse poolt välja "Valge raamat" - isiklike sissetulekute, väärtuste ja hindade kohta, milles peegeldus töötajate palkade allavõtmine, kuid vaikiti kapitalistide kasumi piiramisest ja rikaste maksukoorma suurendamisest ning samuti küsimusest hindade kohta kontrolli teostamisest ja "musta turu" likvideerimisest.

¹ M. Lelund, lk. 200 j.

Tööliste palga "kinnikülmutamine" olukorras, kus hinnad kogu aeg tõusid, kutsus välja tööliste üldise pahameele.

Sama aasta märtsis toimus Londonis inglise ametiühingute täitevkomiteede konverents, kus arutati ametiühingute Briti kongressi peanõukogu ettekannet. Selles ettekandes kiitsid ametiühingute liidrid heaks valitsuse poliitika palga küsimuses. 1948.a. ametiühingute igaaastasel kongressil oli arutusel sama küsimus. Kongressi viisid läbi parempoolsed leiboristid ja see toimus ennekuulmatu enesekriitika summutamise õhkkonnas. Kongressi juhtkond saavutas temale vajalikud resolutsioonid kulissidetaguste kombinatsioonide ja antidemokraatliku hääletusmasina käikulaskmise abil. Vaatamata sellele hääleta ikkagi selle resolutsiooni poolt, mis oli palgade kinnikülmutamise vastu 2184 liiget.¹ Veel teravamalt kerkis palgaküsimus päevakorda 1949.a., mil toimus järjekordne ametiühingute igaaastane konverents. Siin võeti peaaegu ühel häälel vastu otsus nõuda palga kõrgendamist. Kongressil aga õnnestus liidreil jälle salaja sisse poetada otsus palga "kinnikülmutamise" toetamise kohta.

Selle äraandliku otsuse hukkamõistmiseks astus välja laevaehitajate ametiühing, kuhu kuulus 2,5 milj. liiget, ehitustööliste ametiühingud 1,2 miljoni liikmega jne.² Viimased nõudsid palkade tõstmist vastavalt hindade tõusule.

Nüüd valitsus jõustas uuesti seaduse sunduslikust arbitraažist, mille kohaselt konflikti puhul ettevõtja ja tööliste vahel pidi küsimuse lahendama tööminister 21 päeva jooksul. Kui tööminister andis küsimuse arbitraažikohtule,

1 D. Jopuna, lk. 228

2 Sama, lk. 230

siis viimase otsus pidi olema sunduslik mõlemale poolele ning töölised ei omanud seega õigust alustada streiki.

Teiselt poolt valitsus sai erakorralised õigused teostada vangistamisi, ilma vastavate kohtuorganite loata igasuguste nn. "mitteseaduslike" tegevuste korral.

1948. ja 1949.a. inglise töölisklassi võitlus on suunatud oma olukorra parandamisele, kuid ühtlasi ka ametiühingute liidrite tegevuse vastu, arbitraažikohtute ja palkade vähendamise vastu.

Enamvähem paremaks näitajaks selle kohta on 1948.a. sadamatöölise streik Londonis. Streik algas tavalise solidaarsusstreigina. 11 laadijat, kes laadisid tsinki, mille laadimine on väga halb seetõttu, et lõhub kiiresti riided ja mõjub üleslendava tolmu tõttu kahjulikult silmadele ning kopsudele, nõudsid hüvituseks mõningast palgalisa. Administratsioon ignoreeris neid nõudmisi ning karistuseks vallandas nad töölt 13-ks nädalaks. Kui see sai teatavaks siis Londoni töölised kuulutasid välja streigi ilma ametiühingute juhtkonna nõusolekuta. Samal päeval, s.o. 15. juunil streikis juba 4 tuhat inimest, järgmisel päeval 12 tuhat ja 25. juunil oli streikijaid juba üle 20 tuhande. 16. juunil seisis Thamesi jõel 90 laadimata laeva, 25. kuupäeval oli neid juba 150.¹ Ametiühingute juhtkonna keelitusel alustada tööd ei mõjunud. Alles siis kui lasti käiku "mitteseadusliku tegevuse" vastane seadus ja toodi kohale sõjaväed, lõppes streik.

Seega 1948-49.aastaks olid leiboristid jõudnud juba niikaugele, et hakkasid kasutama tööliste vastu repressioo-

1 M. Curran, lk. 205

nivahendina sõjaväge.

Streikide käigus ilmnas üha selgemini ametiühingute juhtkonna ja tööliste huvide vaheline kuristik. Juhtkond streike ei toeta ega abista, vaid koos valitsusega ähvardab asuda repressioonide teele. Teiselt poolt aga ilmneb üha suurenev proletaarne solidaarsus.

Endiselt suurem osa streike toimub natsionaliseeritud ettevõtetes, kus tööliste olukord on läinud veelgi teravamaks kui enne natsionaliseerimist.

1950.a. streigiliikumine jätkus. USA nõudel leiboristid hakkasi ellu rakendama seadust nr. 1305.¹ Toimusid arvukad kohtuprotsessid streigist osa võtnud tööliste üle ning viimaste vangistamised sagenesid.

Inglise töölised said veel uue õppetunni leiboristide äraandlikkusest. Moodustati spetsiaalne ametiühingute komitee, mis pidi asuma võitlusse seaduse nr. 1305 vastu ja ka teiste töölisõigusi piiravate seaduste vastu.

1950.aasta streike nende enamuses iseloomustab kaks momenti: esiteks, võitlus "mitteametlike" streikidega ja teiseks soldatite kasutamine streigimurdjatena.

1950.a. rakendati seadust nr. 1305 mitmel korral. Gaa-sitööliste streigi ajal vangistati 10 streigijuhti. Nende areteerimine kutsus esile pahameele kogu maal. Nüüd aga laiendatakse seadust nr. 1305 ka juba teistes tööstusharudes. See aga ei aita. Tööliste raev oli niivõrd tugev, et valitsus oli sunnitud vabastama 10 areteeritud ning sõjaväed ko-

1 Seadus streikide keelamisest, andis õiguse vangistada streikijaid.

halt ära kutsuma. Gaasitöolistega sõlmiti uus töötasualane kokkulepe.¹

1951.aasta veebruaris ja märtsis saavutasid inglise töölised suure võidu. Dokitöölise streigi järel, mis haaras rea ettevõtteid vangistati 7 streigi juhtijat. Algasid protestistreigid. Töölised konnitasid, et nad enne ei rahu- ne kui areteeritud on vabastatud.

16. ja 17. aprillil kogunes hoone ümber kus peeti vangistatute üle kohut, tuhandeid töölisi. Toimus kokkupõrkeid tööliste ja politsei vahel. Siiski kohus oli sunnitud kohtu- asja lõpetama ja areteeritud vabastama.²

1952.a. toimub rida streike niisugustes suurlinnades nagu London, Manchester jt. Siin püstitasid töölised oma majanduslike nõudmiste kõrval (tükitööhinnete tõstmine, üle- tunnitöö piiramine jne.) ka rea poliitilisi nõudmisi. Viima- seid tõstatati algul üksikutes tehastes, siis aga läksid sealt kuni ametiühingute rahvuslike komiteedeni. 1952.a. mais võeti 800 tuhande töölise poolt vastu nõudmine: sõlmida rahupakt viie suurriigi vahel, lõpetada relvastuse võidu- jooks ja minna välja relvastuse vähendamisele, aatomi ja vesinikpommi keelamine jne.³

Viimasel ajal võtab inglise töölisliikumine üha orga- niseerituma iseloomu, muutub päev-päevalt teadlikumaks. Ing- lise töölisklass nõuab, et tema olukorra parandamise huvides on valitsusel vajalik lõpetada relvastuse võidujooks. On tar- vis saada vabaks Ameerika Ühendriikide "ahelaist", kelle dik-

1 M. Cullum, lk. 211-212

2 D. Zayana, lk. 238

3 M. Cullum, 214

taadi järgi Inglismaa kulutab iga aastaga suuri summasid relvastumisele, unustades samal ajal om rahvamajanduse elulised huvid ning nõrgendades igati oma positsioone teiste suurriikide seas.

Inglise töölisklassi teadlikkuse kasvust räägib veel seegi fakt, et üha rohkem kostab hääli, kus nõutakse, et Inglismaa loobuks oma koloniaal-eesõiguste kaitsmisest, seaks jalule võrdõiguslikkuse rahvaste vahel.

Selles inglise üldsuse eitavas suhtumises valitsuse militariseerimispoliitikasse peitub suur jõud. Rahvamasside survele Inglise valitsus oli sunnitud 1957-1958 aasta eelarves vähendama summasid "kaitse eesmärgiks" 79 miljoni naelsterlingi võrra.¹ See vähendamine ei olnud küll suur, kuid siiski oli sammuks, mis suunatud inglise majanduse suunamisele õigetes rööbastesse.

Inglise töölisklass on tulnud veendumusele, et ainult kommunistlik partei kaitseb tõeliselt tööliste huve kapitali pealetungi vastu. Inglise Kommunistliku Partei mõju kasvab aasta-aastalt. Viimane on tihedalt seotud ametiühingute liikmeskonnaga. Paljud silmapaistvad inglise kommunistid tegelevad ametiühingute igapäevase töö juhtimisega ja omavad suurt autoriteeti tööliste seas.

Inglise valitsus tunneb üha suuremat viha kommunistide vastu. Organiseerib "kommunismivastaseid sõjakäike", teostab riigiaparaadi ja ametiühingute puhastamist kommunistidest jne.

1. "Kohal hõlmas", nr. 20, 1957, lk. 18

Antikommunistlikku poliitikat aetakse teadlikult selleks, et kergendada kapitalistide pealetungi töölistele ning lõhkuda töölisliikumine.

Tööliisklassi võitluse tõusu tingimustes kommunistide jälitamine ainult innustab võitlust, tõmbab võitlusse ikka uusi ja uusi töölisi.

Suure töö tegi ära Inglise Kommunistlik Partei masside organiseerimisel võitluseks määruse nr. 1305 vastu. Sellele võitlusele anti poliitiline iseloom ning sunniti valitsust kaotama määruse nr. 1305 kehtivus.

1951.a. andis Inglise Kommunistlik Partei välja oma programmi: "Britannia tee sotsialismile", mis vastab suurema enamuse inglise rahva huvidele. Programmi väljatöötamisel on lähtutud Inglismaa konkreetsetest ajaloolistest tingimustest. Inglise Kommunistliku Partei programm avaldab, et progressiivsete jõudude võit nõuab masside võitlust, parempoolse tiiva läbikukkumist ja et seda on võimalik saavutada ainult tööliisklassi ühtsuse alusel, kõigi leiboristide, ametiühingute, kooperatiivse liikumise ja kommunistide jõudude ühtsuse alusel. Kommunistlik partei võtab initsiatiivi ses küsimuses enda kätte.

Kommunistlik partei, öeldakse programmis "Britannia tee sotsialismile", lõpetab liidu Ameerikaga, likvideerib kõik USA baasid Inglismaal, teeb lõpu igasugusele kaubavahetuse piiramisele Lääne ja Ida vahel, mis on hädavajalik inglise majanduse viimiseks püsivale alusele, taastab parlamenti suveräänse õiguse juhtida maa finantse, majandust ning sõjapoliitikat ja täielikult taastab Inglismaa väejuhatusele õiguse juhtida oma maa sõjavägesid.

Juba esimeses peatükis nõutakse võitlust rahu eest, sõprust kõigi rahvastega. Programmis nõutakse Briti impeeriumi kõigile rahvastele enesemääramisõigust.

Programmi kolmandas peatükis nõutakse Inglismaal miljonäride-monopolistide võimu kukutamist ja rahvavalitsuse loomist, sotsialistlikel printsiipidel toimuvaid sotsiaalseid ümberkorraldusi. Sel baasil peetakse võimalikuks töötasu tõstmist, hindade alandamist ja üldiste töötingimuste parandamist.

K O K K U V Õ T E

Teine maailmasõda omas sügava poliitilise ja majandusliku tähtsuse Inglismaa jaoks. Praegu kehtib kaks sotsiaalsüsteemi ja kaks maailmaturgu.

Rahvavabastusliikumise tõus Aasia ja Aafrika maades kujutab endast imperialismi, milline seniajani on inglise majanduse peamiseks aluseks, hukkumist. Teise maailmasõja ajal tunduvalt kasvas Inglismaa majanduslik-poliitiline sõltuvus USA-st. Kulla- ja valuutavarude vähenemine, laevade ja veoste hävimine, välismaiste kapitalimahutuste kaotamine sõja käigus - moodustas suure osa Inglismaa rahvuslikust varast.

Selline olukord nõudis täiesti uusi majanduslikke ja poliitilisi suhteid Inglismaalt. Selle asemel aga niihästi leiboristid kui ka konservatiivid katsuvad pöörata ajalugu tagasi. Nad üritavad ehitada Inglismaa majandust ja poliitikat vundamendile, mis on faktiliselt juba kokku varisenud.

Püüdes petta rahvast kuulutasid leiboristid välja nn. "kolmanda tee", mis pidi asuma kuskil kapitalismi ja sotsialismi vahepeal ning andma rahvale "õnneliku" elu. See "kolmas tee" pidi saavutatama leiboristliku natsionaliseerimise kaudu. Tegelikult ulatusliku natsionaliseerimise läbiviimise eesmärk oli päästa inglise majandus kriisist, säilitades seejuures kapitalistide kasumid ning veeretades kõik reorganiseerimisega seoses olevad kulutused tööliklassi õlgadele.

II Maailmasõja järgsel perioodil eriti aktiviseerus USA monopolistliku kapitali taotlus maailmavalitsemisele. Kui see oli ennekõike suunatud sotsialismileeri vastu, puudutas ta ka tunduvalt Inglismaa ning teiste Lääne-Euroopa im-

perialistlike riikide huve. Inglise-ameerika liit ei tähenda mitte, et Inglismaa on USA võrdne partner. Vastupidi, Inglismaast kujunes USA "noorem partner". See kujunemine algas 1945.a. USA laenuga Inglismaale. Marschalli plaan veel enam allutas Inglismaa huvid USA huvidele. Inglismaal keelati vabalt kaubelda NSV Liiduga, ta hakkas osa võtma USA poolt juhitud sõjalistest blokkidest NATO ja SEATO, loobudes niimoodi täitmast 1942.a. sõlmitud NSV Liit-Inglismaa kokkuleppe nõudeid. Ajendatuna vihast sotsialismileeri vastu, loobus Inglismaa täitmast Potsdami ja Jalta konverentsi otsuseid, võimaldades seega endale tugeva konkurendi tekkimist Lääne-Saksamaa näol.

Inglise imperialistid, ajades sõjapoliitikat, tallavad jalge alla oma rahva elulised huvid. Nad peavad visa võitlust oma maa töölisklassi elatustaseme alandamise eest, tööliste töökoormuse suurendamise ja reaaltasu vähendamise eest. Nende peapüüdeks on - kindlustada monopolistidele maksimaalne kasum.

Inglise rahvas Inglise Kommunistliku Partei juhtimisel on asunud võitlema oma olukorra parandamise eest. Oma kogemuste põhjal inglise töölisklass iga päevaga rohkem veendub, et ainult igakülgne proletariaadi klassivõitlus monopolistliku kapitali vastu, ainult kõigi töötajate tegevusühtsus kommunistliku partei ja töölisklassiga eesotsas, võib viia imperialismi kaotuseni ja töölisklassi olukorra paranemiseni.

Kasutatud kirjandus.

I Erialane kirjandus.

1. С. Аарокович, Британский монополизмский капитал, Москва, 1956.

2. А. И. Тучковецкий, Американские кредиты Англии, Лениздат, 1948.

3. З. С. Варга, Основные вопросы экономики и политики империализма после второй мировой войны, Москва, 1957

4. П. Волгин, Англия и Западная Германия, Москва, 1955

5. И. Гворкин, Идеология и политика правых лейбористов на службе монополии, Москва, 1953

6. И. Кузнецов, Государственно монополистический капитал, Москва, 1953.

7. Др. Соллс, Политическая система Великобритании, Москва, 1955

8. И. М. Мелик, Англо-американские противоречия после второй мировой войны, Москва, 1955
9. И. М. Мелик, Экономика и политика Англии после второй мировой войны, Москва, 1958
10. И. М. Мелик, Обзорные курсы Торнтонской империи после второй мировой войны, Москва, 1951.
11. М. Селит, Положение рабочего класса в США, Англии и Франции, Москва, 1953.
12. Положение и борьба рабочего класса капиталистических стран Европы после второй мировой войны, Москва, 1952
- (Д. Зорина, Увеличение обнищания английских рабочих после второй мировой войны) = Д. Зорина.
13. Р. Палли Дашки, Кризис Торнтонии и Торнтонской империи, Москва, 1954

13. Положение и борьба рабочего класса стран Западной Европы, Москва, 1957
(Р. Зорита, Положение и борьба рабочего класса Англии)

II Докименди ја кофитикид.

1. Путь британши к социализму,
"Большевик" н. 3, 1951.
2. Из материалов XXIV съезда Коммунистической Партии Англии,
"Коммунист" н. 8, 1957.
3. Экономическое положение капиталистических стран в 1956 году,
Москва, 1957.

III Ајалхед ја ајакџјад

1. "Большевик" н. 21, 1950.
2. "Большевик" н. 3, 1951.
3. "Коммунист" н. 8, 1957.
4. "Коммунист" н. 2, 1958.
5. "Международная жизнь" н. 12, 1956.
6. "Международная жизнь" н. 1, 1957.
7. "Новое время" н. 37, 1951

8. "Новое время" м. 20, 1957

9. "Мировая экономика и международные отношения" м. 1, 1958.

Sisukord

Sisjuhatus	lk. 1
I Inglismaa majandus ja sisepoliitika aastatel 1945-1956 . . .	lk 4
II Inglismaa välispoliitika aastatel 1945-1956	lk 27.
III Inglismaa fööliolansi olu- kord ja väetlus a. 1945-1956	lk. 49
Kokkuvõte	lk. 70
Kasutatud kirjandus	lk. 72

Wammy